

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Příčiny a důsledky sociálního protestu
v Izraeli v roce 2011**

Tomáš Tvrdek

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

**Příčiny a důsledky sociálního protestu
v Izraeli v roce 2011**

Tomáš Tvrdek

Vedoucí práce:

Mgr. Zbyněk Tarant, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Zbyňku Tarantovi, Ph.D., za rady, ochotu a čas, který mi při psaní této práce věnoval. Mé poděkování patří i mé mamince za podporu a pomoc. Děkuji také mé dobré víle, jež *je stále se mnou*.

OBSAH

ÚVOD	1
1. SOCIÁLNÍ NEPOKOJE V IZRAELI ROKU 2011	3
1.1. Bojkot sýru cottage.....	3
1.2. Protesty v ulicích	5
1.3. Pokračování protestů v roce 2012.....	7
2. PŘÍČINY PROTESTŮ	8
2.1. Ceny potravin	9
2.1.1. Shrnutí.....	15
2.2. Dostupnost bydlení	17
2.2.1 Ceny bydlení jako politický nástroj	23
2.2.2 Shrnutí	26
2.3 Zdravotní péče.....	27
2.4 Doprava.....	31
2.5 Zvýhodňování vybraných skupin obyvatelstva	33
2.6 Shrnutí příčin občanských nepokojů v roce 2011	34
3. DŮSLEDKY PROTESTŮ: OPATŘENÍ V SOCIOEKONOMICKÉ OBLASTI	36
3.1 Trajtenbergova komise	36
3.2 Další změny socioekonomických podmínek v Izraeli	46
3.3 Shrnutí.....	50
4. VLIV PROTESTŮ NA IZRAELSKOU POLITICKOU SCÉNU	51
4.1 Ješ Atid	51
4.2 Ha-Tnu'a	53
4.3 Výsledky voleb do Knesetu v roce 2013 jako důsledek sociálních protestů.....	54
4.4 Kulanu	56
4.5 Osobnosti protestního hnutí jako volební kandidáti v roce 2015	57
4.6 Volby do Knesetu v roce 2015.....	58
4.7 Shrnutí aktuálního stavu vládní koalice	60
4.8 Další perspektiva „socioekonomických stran“	61

5. ZÁVĚR.....	61
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	63
6.1 Knižní zdroje	63
6.2 Elektronické zdroje	63
7. RESUMÉ	80

ÚVOD: העם דורש צדק חברתי (HA-AM DOREŠ CEDEK CHEVRATI – LID ŽÁDÁ SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST)

Tato diplomová práce se věnuje sociálním protestům v Izraeli v létě roku 2011 a v následujících letech. Tyto sociální protesty výrazně zasáhly do žebříčku priorit izraelských občanů a tím i politických stran. V důsledku změnila politickou mapu země, když vyvolaly vznik nových politických uskupení a následně po volbách i nečekaných vládních koalic. Sociální protesty a problémy s nimi spojené na určitý čas jakoby vytlačily z prvního místa izraelské politiky bezpečnostní otázky, které izraelské politice vždy dominovaly.

První kapitola práce popisuje vznik a průběh samotných protestů. Rozebírá konkrétní příčiny nespokojenosti občanů, kteří dali veřejně najevo své pohoršení z vysokých cen zboží a služeb. Sleduje, jak se protestní akce jednotlivců změnila v masové hnutí se stanovými městečky, statisícovými demonstracemi a širokou celonárodní podporou. Druhá kapitola rozebírá jednotlivé oblasti, které byly příčinou nespokojenosti. Popisuje příčiny vysokých cen v oblasti potravin, bydlení či zdravotnictví a všímá si dalších oblastí s nedostatečnými službami či nešvarů izraelské společnosti. Třetí kapitola popisuje důsledky protestů. Ať už se jedná o reakci vlády, která byla u moci v době protestů, tak o změny, které provedla tato i další vlády v sociální agendě. Čtvrtá kapitola se zabývá vlivem sociálních protestů na izraelskou politickou scénu. Všímá si změn, které zde proběhly. Vzniku nových politických stran, které postavily svůj program na řešení sociálních problémů, vlivu na sestavování vlády či kandidatury osobností, které byly se sociálním hnutím spojené. V této kapitole se také snažím posoudit případný vliv sociálních protestů na výsledek voleb do Knesetu a následného vlivu na vznik případné povolební koalice s ohledem na strany, které byly produktem sociálních protestů.

„Jedna z nejdojemnějších scén, kterou jsem to léto viděl, byla skupina mladých lidí, kteří zablokovali provoz při tanci hory na melodii staré izraelské písně.“¹

- Josi Klein Halevi

¹ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

1. SOCIÁLNÍ NEPOKOJE V IZRAELI ROKU 2011

V létě roku 2011 bylo možné především v izraelském hlavním městě Tel Avivu, ale i v jiných městech země, spatřit projevy občanské nespokojenosti. Po několik měsíců plnili ulice města demonstrující lidé. Navíc na mnoha ulicích izraelských měst vyrostla stanová městečka. Nejznámější z nich se pak objevilo dokonce na jednom z nejhonosnějších telavivských bulvárů, na Rothschildově třídě.²

1.1. Bojkot sýru cottage

Na počátku období plného demonstrací stál zdánlivě nenápadný bojkot obyvatel směřovaný proti jedné z potravin, která je v zemi považována za základ jídelníčku – sýru cottage. Rapidní nárůst ceny v krátkém období se stal roznětkou k projevům nespokojenosti spotřebitelů a následně přerostl v masivní demonstrace.³ Tento jeden výrobek se však samozřejmě nestal příčinou masivních protestů sám sobě. Byl spíše symbolem všeobecně rostoucích cen a životních nákladů vůbec. Dominujícím sociálním problémem se pak v následujícím období protestů ukázala především nedostupnost finančně dosažitelného bydlení.⁴

Samotný bojkot sýru cottage vyráběného mlékárenskou společností *Tnuva*, která měla více než 70% procentní podíl na trhu, bylo možné alespoň v krátkodobém horizontu označit za úspěšný. Bojkot započal a zároveň získal organizaci v okamžiku, když v půlce června 2011 charedi Jicchak Arlov z Bnei Braku založil facebookovou stránku, na které se mu podařilo shromáždit téměř 90 tisíc sympatizantů.⁵ Bojkot spočíval v odmítání nákupu sýru a přerostl následně, alespoň u části sympatizantů, v odmítání všech výrobků společnosti *Tnuva*. (Facebook a další sociální sítě se staly v tomto období organizačním

² KRUPP, Michael. 2013. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*. s. 180.

³ 5771 Year in Review. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 22.12.2011

⁴ Tamtéž.

⁵ Cottage cheese becomes symbol of Israeli frustration with rising food prices. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.6.2011

nástrojem demonstrantů požadujících společenské změny nejen v Izraeli, ale i v arabských zemích Blízkého východu, kde probíhaly dalekosáhlé demonstrace později souhrnně označované jako *Arabské jaro*.) Sám Jicchak Arlov však jasně vyjádřil myšlenky nespokojených lidí: „*Cottage není podstatou našeho boje, je to jen symbol daleko širšího protestu*“.⁶ Zákazníci se v obchodech navzájem upozorňovali na probíhající bojkot, a kdo měl „v košíku“ předmětný výrobek byl často upozorněn ostatními nakupujícími aby bojkot nesabotoval.⁷ Nakonec se podařilo výrobce v krátkém čase přimět k alespoň určitému snížení ceny, když společnost *Tnuva* na konci června přiznala rapidní propad prodeje a oznámila přibližně 20% snížení ceny sýru, který se stal předmětem bojkotu.⁸ Představitelé mlékárenských firem navíc v prohlášení uznali sílu spotřebitelů a dokonce i jistou svou chybu. V lednu 2017 obdržela společnost *Tnuva* pokutu 25 milionů šekelů za porušení hospodářské soutěže, když v letech 2008-2011 nutila maloobchodní řetězce ke sjednocení cen produktů ostatních mlékárenských výrobců s výrobky *Tnuvy*.⁹

Aféra se sýrem však byla skutečně jen symbolem daleko hlubšího sociálního napětí, a tak ani relativně rychlá reakce výrobců a jeho zlevnění nemohlo zastavit další sociální protesty, které se z kyberprostoru přenesly do ulic. A to přesto, že na spotřebitelský bojkot zareagoval i Knesset a již v červnu svolal mimořádnou schůzku, na které vyzval mlékárenské firmy, aby okamžitě snížily ceny a aby vláda obnovila cenové kontroly. Výbor také konstatoval, že je zapotřebí zahájit komplexní šetření v oblasti nárůstu

⁶ Cottage cheese becomes symbol of Israeli frustration with rising food prices. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.6.2011

⁷ Cottage Cheese Sales Plummet as Israeli Consumers Revolt Over Price. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 19.6.2011

⁸ Boycott spurs Tnuva to drop cottage cheese prices. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 29.6.2011

⁹ Dairy mammoth Tnuva to pay NIS 25 million for price fixing — report. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 22.10.2017

spotřebitelských cen potravin, které mnozí Izraelci oprávněně vnímali jako daleko vyšší než v zahraničí.¹⁰

1.2 Protesty v ulicích

Další roznětkou v izraelském občanském prostoru byl akt izraelské filmařky Daphne Leef. Týkal se daleko zásadnějšího problému, než byla cena jednoho druhu sýra. 14. července 2011 postavila Daphne Leef na Rothschildově bulváru v Tel Avivu stan jako protest proti situaci v oblasti bydlení poté, co byla nucena opustit svůj předchozí podnájem. Nebyla totiž za podobných finančních podmínek schopna zajistit si kvůli růstu nájemného nové bydlení.¹¹ Svou zkušenost sdílela a podporu hledala také na Facebooku a dočkala se nebývalé reakce. Již o den později bylo na Rothschildově bulváru více než 50 stanů a mnoho dalších lidí přišlo vyjádřit svou nespokojenost s vysokými cenami nájmu a vůbec s nedosažitelností finančně dostupného bydlení. 23. června proběhla v Tel Avivu první velká demonstrace spojená s otázkou dostupného bydlení a dalších sociálních problémů, které se zúčastnilo asi třicet tisíc lidí. *„Během pochodu demonstranti skandovali slogany jako "řádné bydlení, odpovídající ceny", "síla je s občany" a "tato generace požaduje bydlení". Někteří řečníci vyzvali k rezignaci premiéra Benjamina Netanjahua. Političtí představitelé obecně nebyli ochotni řečnit k davu, i když několik členů Knessetu, včetně Ilana Gilona (Meretz), Dova Khenina (Chadaš) a Muhammaad Barakeha (Chadaš), Nino Abesadze (Kadima) a Rachel Adato (Kadima), bylo možné spatřit mezi demonstranty.“*¹² Daphne Leef vyzvala vládu, aby našla řešení neustálého zvyšování cen bydlení. *"Neustále se nás ptají, co chceme, a odpovídáme: "Dostupné bydlení pro všechny." Říkají nám: "Navrhněte řešení". Odpovídáme: "Proč? To je to, proč jsme vás zvolili jako své zástupce.“*¹³ Daphne Leef také

¹⁰ Cottage cheese becomes symbol of Israeli frustration with rising food prices. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.6.2011

¹¹ Daphni Leef: How a woman in a tent became Israel's top story. *The Jewish Chronicle* [online]. Londýn: The Jewish Chronicle, 4.8.2011

¹² Tens of Thousands March in Tel Aviv to Protest Housing Shortage, High Rent Prices. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 23.7.2011

¹³ Tamtéž.

prohlásila: *"Za těchto podmínek brzy nebudeme mít žádné sny. Není čas snít, když neustále hledáte způsob jak zaplatit nájemné. Není čas snít, když se jen neustále snažíte pokrýt hypotéku. Jsme síla, jsme národ, nejsme hlupáci."* Na konci demonstrace se Leef vrátila na jeviště a obrátila se přímo na premiéra. *"Vy, Bibi, s vaší divokou politikou a s vaší nezodpovědností jste nás dostal na dno. Vy, pane Netanjahu, jste přiměl nás - generaci Facebooku - vyrazit do ulic a protestovat."*¹⁴ Je třeba zmínit, že ačkoli se demonstranti vymezovali vůči premiérovi, nešlo zřejmě o projev politických preferencí, ale kritiku namířenou proti aktuálnímu předsedovi vlády jakožto odpovědné osobě. Došlo ke srážkám s policií a bylo zatčeno přes 40 lidí.¹⁵ Dle průzkumu deníku Haaretz z této doby však souhlasilo s požadavky demonstrantů 87% Izraelců.¹⁶ Přitom hnutí již nebylo jen akcí mladých lidí. 6. srpna vyšlo do ulic již téměř tři sta tisíc Izraelců.¹⁷ Na této demonstraci se objevil, mimo jiných, transparent vystihující celý smysl a cíl hnutí: *„HA-AM DOREŠ CEDEK CHEVRATI – LID ŽÁDÁ SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST“*.¹⁸ Toto heslo se následně stalo symbolem celého protestního hnutí z léta roku 2011. Na začátku srpna nabylo protestní hnutí ještě větších rozměrů a počet stanů v samotném Tel Avivu dosáhl několika stovek a další stejným způsobem protestující sympatizanti se objevili v dalších městech po celé zemi.

Daphne Leef, která se stala hlavní tváří protestů, v jednom z mnoha rozhovorů, které poskytla, vyjádřila své myšlenky: *„Za sebe mohu říct, že nejsem pravičák ani levičák. Ztratila jsem víru ve volené zástupce, ať je to kdokoli. Proto je tento protest tak důležitý. Není levice či pravice, jsou jen lidé. Všichni si zaslouží důstojný život, bez ponižujících životních podmínek. Existují lidé, kteří žijí*

¹⁴ Tens of Thousands March in Tel Aviv to Protest Housing Shortage, High Rent Prices. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 23.7.2011

¹⁵ Netanyahu responds to housing protests. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 24.7.2011

¹⁶ Daphni Leef: How a woman in a tent became Israel's top story. *The Jewish Chronicle* [online]. Londýn: The Jewish Chronicle, 4.8.2011

¹⁷ Reform movement backing Israeli protests. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Londýn: *Jewish Telegraphic Agency*, 8.8.2011

¹⁸ Panel set up to review demands following mass Israeli protest. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 7.8.2011

*v nehumánních životních podmínkách po desítky let, ale zároveň se tato situace přiblížila i střední třídě, kde plno lidí může být každou chvílí na ulici.*¹⁹

Na tak masový projev nespokojenosti už musel zareagovat i premiér Benjamin Netanjahu. 7. srpna po zasedání vlády premiér oznámil zřízení patnáctičlenného výboru, který měl za úkol na základě setkání s představiteli protestního hnutí zjistit požadavky nespokojených občanů země. Zároveň měl výbor do měsíce předložit návrhy sociálních a ekonomických reforem.²⁰

Premiér Benjamin Netanjahu byl kritizován, že sám se setkání s představiteli hnutí snaží vyhnout. Při oznámení zřízení komise prohlásil: *„Jsme si vědomi skutečnosti, že pro pracující páry s dětmi je těžké každý měsíc vyjít s penězi. Uvědomujeme si situaci studentů, kteří nemohou platit nájemné, situaci nájemníků, propuštěných vojáků a dalších. Chceme však přinést skutečná řešení. Budeme poslouchat všechny a budeme mluvit s každým. Povedeme skutečný nepovrchní dialog. Beze spěchu budeme hodnotit každý návrh. Nakonec se zamyslíme nad praktickými řešeními, protože skutečná řešení vyžadují promyšlená rozhodnutí, vyžadují širokou shodu.*“²¹

Demonstranti se však vyjádřením premiéra nenechali uchláchnout a ve svém tažení pokračovali. 3. září se v Tel Avivu sešlo opět přes tři sta tisíc lidí a v celém Izraeli protestovalo téměř půl milionu občanů.²² Teprve s přicházející zimou polevily demonstrace a policie přistoupila k vyklizení stanového městečka jak v Tel Avivu, tak v dalších městech.

1.3 Pokračování protestů v roce 2012

Sociální protesty opět nabraly na intenzitě v následujícím roce. Již v květnu se odehrály demonstrace v Tel Avivu, Kirjat Šmoně nebo Jeruzalémě,

¹⁹ Daphni Leef: I'm Not a Leftist. *Arutz Sheva* 7 [online]. Beit El: *Arutz Sheva*, 7.9.2011

²⁰ Panel set up to review demands following mass Israeli protest. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: *Jewish Telegraphic Agency*, 7.8.2011

²¹ Tamtéž.

²² A big climax to Israel's summer of protest, but what comes next is uncertain. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: *Jewish Telegraphic Agency*, 6.9.2011

kde demonstrující dav pochodoval k sídlu premiéra.²³ V červnu se protesty opakovaly navíc i v Haifě a kromě sociální roviny připomněly i rasové problémy, kterým čelili především černí imigranti.²⁴ Při jedné z demonstrací navíc došlo k tragické události. Žena, která přišla o práci i bydlení se polila benzínem a zapálila. Do nemocnice byla odvezena s těžkými popáleninami.²⁵ Podobné případy demonstrativního sebeupálení se pak objevovaly v různých intervalech opakovaně. Například 14. 6. 2012 se na jedné z demonstrací zapálil Moshe Silman. Sedmapadesátiletý muž, který přišel o bydlení, zemřel na následky zranění o pár dní později 20.6. Zanechal dopis, ve kterém obvinil „*Stát Izrael, premiéra Benjamina Netanjahua a ministra financí Yuvala Steinitze za ponižování, které každodenně doléhá na slabší občany, když [výše jmenování] ubírají chudým a dávají bohatým.*“²⁶

Jak se zdá, začaly sociální protesty v Izraeli z ničeho nic. Na počátku byla aféra s jedním, mohlo by se i říci, postradatelným výrobkem, ale přeměnila se v celonárodní sociální hnutí, jehož snad nejvýraznější projevy jsou zde výše popsány. Je však zřejmé, že kořeny nespokojenosti, které vyvolají tak masivní hnutí musí být mnohem hlubší. Na následujících stránkách se pokusím ukázat příčiny tohoto společenského vzepětí a popsat důsledky, které toto vzepětí naopak případně Izraeli přineslo.

2. PŘÍČINY PROTESTŮ

Můžeme s jistotou říci, že důvodem, který přiměl obyvatele mnoha izraelských měst od léta roku 2011 vycházet do ulic k pravidelným demonstracím, byl obecně nárůst životních nákladů v jejich zemi. Nešlo však jen

²³ Social protest rallies held in Tel Aviv, Jerusalem. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 13.5.2012

²⁴ Thousands of Israelis demonstrate for social justice. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 3.6.2012

²⁵ KRUPP, Michael. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*. S. 180.

²⁶ Israeli protester who set himself on fire dies. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.7.2012

o trvalé zdražování, především bydlení a tím o jeho celkovou nedostupnost, ale i o další projevy sociální nerovnosti mezi jednotlivými skupinami obyvatel, kdy například některá vládní opatření z náboženských či politických důvodů upřednostňovala konkrétní skupiny obyvatel na úkor většiny. Tato opatření vlády byla pro většinovou společnost o to více nepřijatelná, že preferované sociální skupiny nebyly pro hospodářství státu prakticky žádným přínosem a nadprůměrnou podporu mu neměly jak přiměřeně vrátit. Co konkrétně tedy přimělo nemalé množství Izraelců vyjít do ulic?

2.1 Ceny potravin

Po masových protestech v roce 2011 se pozornost izraelských ekonomů a statistiků více soustředila na srovnání a vývoj cen potravin a dalších životních potřeb v Izraeli a dalších zemích (na nemorální nepoměr cen potravin doma a v zahraničí upozorňovali demonstranti již od počátku protestů v létě 2011²⁷); především pak v členských zemích Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Tato srovnání se nabízí jako ideální, neboť ke srovnání se nabízí údaje z těchto zemí, které jsou sbírány a zpracovávány stejnou metodikou. Navíc mezi členskými zeměmi OECD jsou země s rozvinutou ekonomikou, jež jsou s Izraelem více méně na stejné hospodářské úrovni.

Již v šedesátých letech bylo ekonomy dokázáno, že v bohatších zemích jsou ceny vyšší, než v zemích chudších, což je dáno strukturou hospodářství, ve kterém jsou převažující tzv. obchodovatelné produkty, které pak zpětně cyklicky urychlují rozvoj země.²⁸ A Izrael dle výše hrubého domácího produktu patří mezi bohatší země světa. Podle OECD byl hrubý domácí produkt Izraele v roce 2011 ve výši 30.569 USD na hlavu a Izrael tak byl podle tohoto hodnocení přibližně třicátou nejbohatší zemí světa.²⁹ Cenová hladina v zemi však záleží

²⁷ Cottage cheese becomes symbol of Israeli frustration with rising food prices. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.6.2011

²⁸ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

²⁹ Gross domestic product (GDP). *OECD: Data* [online]. Paříž: OECD, 2018, 31.3.2018

na mnoha faktorech. Z četných titulů, které se zabývají ekonomikou, vyplývá, že ceny zboží na trhu jsou závislé mimo jiné na tom, jak je daná země ekonomicky otevřená, jaká je míra ekonomických restrikcí nebo jaká je její vzdálenost, respektive geografická poloha, od jejích hlavních obchodních partnerů a případně nových potenciálních partnerů.³⁰ Vezmeme-li v úvahu tyto parametry, které ovlivňují celou strukturu trhu a následně ceny, pak můžeme Izrael prezentovat jako místo, kde mají tyto předpoklady pro vznik vyšších cen takřikajíc ideální podmínky. Poloha Izraele ve vztahu k jeho hlavním a případně novým partnerům je pro obchod zcela nevhodná. Sousedské země jsou k obchodu s Izraelem minimálně netečné nebo, a to spíše, se k němu staví přímo odmítavě. Funkční obchodní partneři se nacházejí vesměs ve vzdálenosti, kdy náklady na dopravu zboží se již zásadně promítají do jeho výsledné ceny. V důsledku těchto okolností je izraelské hospodářství zatíženo negativy typickými pro ekonomiky ostrovních států. Společně s dalšími náklady, jako jsou ochranná cla na dovoz potravin (i dalšího zboží) je Izrael v mnoha oblastech uzavřeným trhem s malým počtem relativně velkých firem.³¹

Přitom, je-li trh otevřený, jsou výrobci ochotni přizpůsobovat cenu zboží místním podmínkám i přesto, že pak může nastat situace, kdy stejné zboží v různých zemích mohou prodávat za různou cenu. Když došlo k uvolnění dovozu do Izraele v devadesátých letech, bylo výsledkem snížení cen v segmentech trhu, kterých se uvolněný dovoz dotkl. Souběžně došlo ke zvýšení kvality zboží a celkově k navýšení spokojenosti spotřebitelů. Podmínkou však byla takto vzniklá konkurence.³²

Pokud se však vrátíme k výchozímu tvrzení, že v bohatších zemích je cenová hladina obecně vyšší, můžeme porovnat tuto situaci s dalšími

³⁰ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

³¹ Cottage cheese becomes symbol of Israeli frustration with rising food prices. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.6.2011

³² BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

rozvinutými zeměmi. V roce 2014 byla kladná odchylka cenové hladiny od ideální hodnoty určené z přepočtené hodnoty hrubého domácího produktu největší ze sledovaných zemí OECD.³³ V roce 2010, tedy rok před masivními protesty, provedla obdobný průzkum i *Izraelská centrální banka (Bank of Israel)*, centrální banka státu Izrael, a došla k závěru, že ceny v Izraeli jsou přibližně o 20% vyšší, než by odpovídalo dosahované hodnotě hrubého domácího produktu (tento cenový rozdíl se týkal především potravin, nealkoholických nápojů a automobilů).³⁴ Ke stejnému závěru došlo v roce 2013 též *Informační a výzkumné centrum Knesetu*. To dokonce vyčíslilo rozdíl ve výši 25%, pokud srovnávalo ceny s evropskými zeměmi, a konstatovalo, že v Izraeli od roku 2005 rostly ceny nejrychleji ze všech rozvinutých zemí.³⁵ Zatímco průměrný růst cen v ostatních zemích byl za období 2005-2013 asi 1,8%, v Izraeli to bylo 16%. Největší nárůst se týkal cen mléčných výrobků a nealkoholických nápojů, kde dosáhl rozdíl cen oproti Evropě jen těžko uvěřitelných 40%! (Což zcela vysvětluje výše popsanou spotřebitelskou reakci na cenu sýru cottage.)

Tato zpráva *Informačního a výzkumného centra Knesetu* byla zpracována na žádost tzv. *Kedmiho komise*. Tato komise byla ustavena již v roce 2011, aby navrhla opatření vedoucí k řešení krize v oblasti vysokých cen potravin a také úpravy celého trhu s potravinami.³⁶

Na základě zprávy *Informačního a výzkumného centra Knesetu* Kedmiho komise dále uvedla, že ceny v Izraeli byly sice v roce 2005 o 10-20% nižší než v ostatních rozvinutých zemích, ale už v roce 2010 byly naopak o 10-20% vyšší.³⁷ O to výrazněji pak spotřebitelé samozřejmě zdražení vnímali. Jako hlavní důvod vysokých cen pak výbor konstatoval nedostatečnou konkurenci v oblasti maloobchodního prodeje potravin. „*Komise ve velké míře připisovala zvyšování*

³³ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Food prices in Israel 25% higher than in Europe. *Times of Israel* [online]. Jeruzalém: Times of Israel, 8.1.2014

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

cen nedostatku konkurence na trhu, protože dva hlavní řetězce potravin v zemi - Mega a Shufersol - ovládaly 64% trhu.“³⁸ (A připomeňme, že Tnuva nutila řetězce, aby sjednocovaly ceny produktů ostatních výrobců s jejími výrobky!) Od roku 2011 do roku 2013 ceny potravin opět vzrostly o dalších 2,7%.

Na začátku roku 2013 Josef Schapira, státní kontrolor, obvinil vládu Benjamina Netanjahua, že v letech 2005-2011 upustila od regulace cen potravin a umožnila tak obchodním společnostem vytvořit nekonkurenční prostředí, ve kterém si samy volně stanovovaly ceny. Výsledkem bylo skokové zvýšení zisku výrobců a dovozců za současného rychlého zhoršování sociální situace obyvatel. "*Ministerstva financí, průmyslu, zemědělství a celá vláda musí napravit chyby a zajistit fungující kontrolu cen základních potravin tak, že definují základní balíček potravin a budou pečlivě sledovat jejich ceny*", napsal Schapira.³⁹

Je pravda, že v letech 1999-2005 ceny ve vztahu k hodnotě hrubého domácího produktu klesaly a zároveň ještě před tím, na počátku 90. let, kdy došlo k odbourání obchodních bariér, ceny také výrazně klesly, neboť došlo k navýšení importu.⁴⁰ Ale skok, který nastal v roce 2008, mimo jiné v důsledku předchozí devalvace šekelu v letech 2004-2007⁴¹, byl ve srovnání se zahraničím opravdu velký. Vidíme zde jistý paradox: když je izraelská ekonomika ve vztahu k zahraničí výkonnější a šekel silnější, jsou životní náklady nižší; když je šekel slabší, přiblíží se náklady ostatním zemím.⁴² Ve své studii *The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective* Gilad Brand uvádí, že srovnání, které provedl pro 32 zemí OECD ukázalo, že v případě 29 z těchto zemí byla cenová hladina v Izraeli v letech 1995-2014 vždy vyšší (u zbylých tří

³⁸ Food prices in Israel 25% higher than in Europe. *Times of Israel* [online]. Jeruzalém: Times of Israel, 8.1.2014

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

nebyla data dostatečně průkazná).⁴³ Tento závěr potvrzuje, že Izrael je v závislosti na fázi ekonomického cyklu buď o hodně dražší než ostatní země nebo se jim přibližuje (ale i tehdy je dražší!) a tedy že jsou v Izraeli vyšší spotřebitelské ceny bez ohledu na aktuální kurz šekelu či celkový stav národního hospodářství. Za dobu, kterou studie pokrývá, tedy roky 1995-2014, můžeme s jistotou tvrdit, že ceny v Izraeli byly skutečně vyšší než průměr všech sledovaných zemí OECD a že protesty obyvatel měly skutečně racionální základ i z čistě statistického hlediska. Kromě let 2004-2007 byl Izrael prakticky vždy nejdražší ze sledovaných zemí a v letech 2008 a 2010 byl dokonce zcela na vrcholu v životních nákladech mezi sledovanými zeměmi.⁴⁴

Podíváme-li se na vývoj cen v různých segmentech trhu za období let 2000-2011, kdy došlo k sociálním protestům, tak nejvíce zdražily opravy a údržba domácnosti – to ale jistě nemusí být vnímáno jako zcela základní životní potřeba-, dále potraviny, bydlení, zdravotní péče, doprava a telekomunikace a jen minimálně kultura a vzdělání. Naopak zlevnily oděvy a nábytek. Díky položkám, které zlevnily (důsledek uvolnění cel na počátku 90. let), se celková hodnota inflace pohybovala ve sledovaném období v mezích, které očekávala *Izraelská centrální banka*.⁴⁵ Ale zásadní byla struktura změn, kdy se zdražení projevovalo právě u základních a nezbytných životních potřeb.

Struktura potravinářského průmyslu byla již od devadesátých let předurčena k tomu, aby vytvářela vyšší cenovou hladinu svých produktů.

„Toto odvětví je velmi centralizované a malé množství velkých místních společností dodává většinu potravin prodávaných v Izraeli. Na počátku devadesátých let byl v izraelské ekonomice zaveden plán postupného zavádění konkurenceschopných dovozů, což vedlo k výraznému nárůstu dovozu různých výrobků, jako je obuv, oděv a nábytek. Podíl dovezených potravinářských

⁴³ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

výrobních však zůstal velmi nízký – výdaje domácností na tyto výrobky jsou pouze 16% z celkových výdajů na potraviny. Nízká úroveň dovozu je výsledkem velkého rozsahu celních ochran, rozšiřování maximálních produkčních kvót v odvětvích potravinářských výrobků a zemědělství a zavádění nových norem a testování standardů v průmyslu.“⁴⁶ (Podíl zahraničních potravin v Izraeli stoupl od roku 1995 do roku 2011 zanedbatelně: z 12 na 16%.)

Jedním ze základních důvodů k rapidnímu růstu cen potravin v období několika málo let před rokem 2008 byly zásadní změny struktury trhu. Tyto změny umožnily dominantním firmám zvyšovat svůj zisk takřka plynule a neúměrnou rychlostí (zatímco mimo obor potravin se tak nedělo).⁴⁷ Mimo jiné došlo k hospodářskému úpadku maloobchodní společnosti *Club-Market*, která byla následně roku 2006 převzata dalším maloobchodním řetězcem *Supersol*. (Výbor pro kontrolu konkurenceschopnosti na trhu s potravinami a spotřebním zbožím skutečně poukázal na to, že tento odkup je klíčem k poklesu konkurenceschopnosti a následnému růstu cen.) V roce 2008 pak bylo mlékárenské družstvo *Tnuva* koupeno investiční společností APAX. Nastalá změna vlastníků, z původních družstevníků, vedla k tlaku na maximalizaci zisku u této společnosti. Toto nekonkurenční prostředí bylo ještě podpořeno izraelským Ministerstvem zdravotnictví, když v roce 2006 zpřísnilo podmínky pro dovážené potraviny.⁴⁸ Přirozenou reakcí volného trhu by byl dovoz potravin. Izraelský trh je však velmi uzavřený a „závislý“ na domácí produkci. Přitom paradoxně platí, že čím je podíl určité potraviny v celkové spotřebě větší, tím je její dovoz menší, naopak potraviny s nevýznamným podílem na celkové spotřebě se dováží mnohem více – například dovezené ryby (podíl v potravinovém koši asi 3,5%) představovaly 60% celkové izraelské spotřeby.⁴⁹ Monopolizace maloobchodního prodeje a vlastnické změny ve společnosti

⁴⁶ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

⁴⁷ Food for thought: rising prices in Israel's food industry. *Taub Center for Social Policy Studies in Israel* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 28.2.2016

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

Tnuva vedly k výraznému zvětšení rozdílu spotřebitelských a velkoobchodních cen. Neboť jak výrobce, tak prodejce se současně snažili o navýšení svého zisku. (Tento rozdíl se zmenšil až po vypuknutí protestů v roce 2011.⁵⁰) Oba dva efekty se tak sčítaly a působily společně na konečného spotřebitele. Ke skokovému zvýšení cen došlo právě v prvních měsících roku 2011, což byla po předchozím pozvolném, ale vytrvalém zdražování zjevně ona pověstná poslední kapka vedoucí k bojkotu vybraných výrobků a později i masovým demonstracím.⁵¹

V roce 2014 *Úřadu státního kontrolora* uvedl, že je to vlastně i samotný stát Izrael, který kromě ochránářství přispívá k vytváření vyšší cenové hladiny potravin i dalšími opatřeními: „*Ze zprávy Úřadu státního kontrolora v roce 2014 vyplynulo, že oficiální normy v potravinářském průmyslu vytvářené a platné v Izraeli neodpovídají mezinárodním normám (Zpráva o kontrole státu z roku 2014). Systém tvorby původních norem, které se liší od standardů v jiných velkých ekonomikách je běžný i v jiných oblastech a představuje překážku konkurenceschopného dovozu.*“⁵² V této souvislosti je třeba si uvědomit mimo jiné třeba i dodržování kosher standardů při výrobě potravin, a to i mimo Izrael, jsou-li tyto potraviny nakonec k exportu do Izraele určeny.)

2.1.1 Shrnutí

Na základě výše uvedeného můžeme v souhrnu říci, že vysoké ceny potravin v Izraeli jsou důsledkem specifické podoby izraelského hospodářství jako celku a pak také konkrétních kroků vlády. Zatímco negativní vlivy izolace - politické ve vztahu k sousedním zemím a geografické ve vztahu k zemím „spřáteleným“ - , které přirozeně zvyšují ceny, lze ovlivnit jen minimálně, pak vnitřní normy, podle nichž se trh s potravinami řídí, jsou zcela v rukou izraelských autorit.

⁵⁰ BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

Je zjevné, že ceny v období před protesty v roce 2011 stoupaly v důsledku nevhodných regulačních a nedostatečných kontrolních procesů nastavených dlouhodobě vládní administrativou. Původní ochranná cla na potraviny zaměřená na ochranu domácích producentů souvisela s rozvojem potravinové samostatnosti a zároveň měla malé výrobce, často napojené na kibucy, ochránit před zahraniční konkurencí. Tento stav však začal být neaktuální v okamžiku, kdy se v důsledku přirozeného vývoje trhu začaly firmy slučovat a vytvářet velké společnosti, jež si mohly začít diktovat podmínky na trhu. V tuto chvíli pak už omezení dovozu působilo zcela nesmyslně a přineslo negativní efekty. Ochranná cla tak namísto malých výrobců a obchodníků začala „chránit“ velké monopoly před konkurencí. Spolu s dalšími omezeními a povinnostmi pro případné dovozce se Izrael jako cíl vývozu stal zcela neatraktivní.

Z hlediska vývoje izraelské společnosti, trhu a produkce potravin je zajímavé sledovat i osud zmiňované mlékárenské společnosti *Tnuva*. Ta byla založena ještě v době britského mandátu ve dvacátých letech jako projekt kibucnického hnutí a patřila mezi symboly jeho úspěchu (a sionistického hnutí vůbec).⁵³ Když byla *Tnuva* v roce 2006 prodána soukromému investorovi, společnosti APAX, prakticky okamžitě se změnila její cenová politika a výrobky začaly rychle zdražovat přesto, že dominantní postavení měla *Tnuva* na trhu již před změnou majitele. Nabízí se tedy otázka, jaké bylo obchodní chování a cenová politika původních majitelů, družstevníků, a jaké je u investorů, u nichž lze jen stěží očekávat zatěžování se idejemi. Konečně APAX *Tnuvu* opětovně prodal v roce 2014 se značným ziskem čínské státem vlastněné společnosti *Bright Food (Group)*.⁵⁴ Tento případ je ovšem jen příkladem, který není jistě ojedinělý, a jenž je důsledkem a zároveň příčinou změn v izraelské společnosti, a dle událostí z roku 2011 má na samotnou společnost zpětně i značné dopady.

⁵³ Chinese state company buys controlling stake in Tnuva. *Times of Israel* [online]. Jeruzalém: Times of Israel, 22.5.2014

⁵⁴ Op-Ed: Israel-China romance is based on ancient values. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 30.9.2015

2.2 Dostupnost bydlení

Zatímco vysoké ceny potravin stály na počátku protestů, pak bydlení, jeho nedostupnost a celkově vysoké ceny, se staly jeho těžištěm (i když se během demonstrací začaly objevovat i další vážné příčiny nespokojenosti). Vysoké ceny bytů i nájmu byly příčinou výstavby protestních stanových městeček a navazujících demonstrací, které trvaly od léta do podzimu roku 2011 (a i v následujícím roce).

Příčin růstu cen bydlení je celá řada a v izraelské diskusi o těchto příčinách vystupuje též politická orientace, protože jedna z podmínek výstavby – pozemky – se dotýká problému s osadnictvím na Západním břehu Jordánu. Demonstranti požadující sociální spravedlnost a k nim vedoucí reformy jsou pochopitelně oponenty označováni za „levičáky“, zatímco oni sami ve věci, za kterou demonstrují, politické preference odmítají.

Když Daphne Leef postavila svůj stan v telavivské ulici, zanedlouho se k ní přidalo mnoho dalších lidí a stany v ulicích se objevovaly i v dalších městech. Taková podpora byla dokladem, že její případ, kdy se jí nepodařilo najít dostupný podnájem, nebyl ojedinělý, a že svým veřejným protestem vyburcovala i další lidi, kteří se svými obdobnými problémy zůstávali dosud skryti.

Podle údajů *Centrálního statistického úřadu* státu Izrael stoupaly ceny bytů a domů v Izraeli vytrvale již od roku 1993.⁵⁵ Tato statistika vedená úřadem od téhož roku uvádí, že ceny bytů a domů dosáhly dvojnásobku cen roku 1993 již v říjnu 1998, tedy za pět let. V následujícím období ceny mírně, ale vytrvale klesaly. V období devalvace šekelu v letech 2004-2007 pak ceny spadly nejnižší od listopadu roku 1996, když v květnu 2007 dosáhl koeficient cen bydlení hodnoty 1,773 úrovně roku 1993. Od tohoto okamžiku opětovně začalo docházet ke zdražování a v červnu roku 2011, kdy začínaly masivní protesty, byl

⁵⁵ Prices of Dwellings. *Central Bureau of Statistics* [online]. Jeruzalém: The Central Bureau of Statistics, 15.3.2018

koeficient cen bydlení na hodnotě 2,938 úrovně roku 1993.⁵⁶ Od roku 1993 tak bydlení zdražilo takřka trojnásobně. Velmi výrazné však bylo také zdražení v samotném období od května 2007 (snížení cen v období devalvace šekelu) do června 2011 (počátek protestů). Za téměř přesně čtyři roky stouply ceny bytů a domů v průměru o téměř 66%. Přitom docházelo k růstu cen nejen v největších městech, ale i v okrajových aglomeracích, kde rostly ceny dokonce rychleji. Zatímco luxusní čtvrti Tel Avivu zdražovaly o 10-15%, v odlehlejších částech země se ceny i zdvojnásobily.⁵⁷ V roce 2011 stál metr čtvereční v centru Tel Avivu 5714 až 7142 amerických dolarů za metr, v Jeruzalému 4285 až 5714 dolarů. Průměrný byt v těchto oblastech tak stál přes 400.000 dolarů. V Haifě, Ber Ševě či Afule bylo možné sehnat byt v ceně kolem 200.000 dolarů.⁵⁸

Nárůst ceny nových domů a bytů o tak vysoké číslo přeneslo pozornost obyvatel na nájemní bydlení, čímž došlo k současnému zvyšování nájmu.⁵⁹ (Majitelem alespoň jednoho bytu bylo dle *Centrálního statistického úřadu* v roce 2011 72,4% obyvatel Izraele.⁶⁰ V roce 1995 to však bylo o 4% více. Zároveň ale dle OECD připadá na jednoho obyvatele země dlouhodobě pouze 1,2 místnosti, zatímco průměr OECD je 1,7.⁶¹) V případě cen bytů a nájmu je přirozená závislost, kdy platí, že roste-li cena prvního, pak zdražovat bude i druhé.⁶² V polovině roku 2009 zaplatili nájemníci v Tel Avivu za nájem nejvíce v historii země – v průměru 3719 šekelů za měsíc. Od prosince předchozího roku došlo ke zdražení o 8% a za poslední dva roky dokonce o 15%.⁶³ Za samotný rok 2009 pak

⁵⁶ Prices of Dwellings. *Central Bureau of Statistics* [online]. Jeruzalém: The Central Bureau of Statistics, 15.3.2018

⁵⁷ The Rise and Rise of Israeli Apartment Prices. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 28.9.2015

⁵⁸ Just how expensive is it to live in Israel?. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.8.2011

⁵⁹ Why Are Housing Prices in Israel so High?. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 25.7.2016

⁶⁰ Housing in Israel - Findings from the 2014 Household Expenditure Survey, 2014. *Central Bureau of Statistics* [online]. Jeruzalém: Central Bureau of Statistics, 18.11.2015

⁶¹ OECD Better Life Index: Israel. *OECD Better Life Index* [online]. Paříž: OECD, 30.1.2018

⁶² GRUBER, Noam. The Israeli Housing Market: Approaching a Turnaround. In: *Shoresh Research Paper* [online]. Shoresh: SHORESH Institution for Socioeconomic Research, 2016

⁶³ Tel Aviv Rents Have Never Been So Costly. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 24.8.2009

nájemné stoupl o dalších 15,3%.⁶⁴ Kromě zvýšené poptávky po nájemním bydlení přispěla ke zvyšování nájmu devalvace šekelu v předchozích letech. Řada nájemců se totiž snažila zachovat si své příjmy na stejné úrovni v amerických dolarech, a tak když docházelo k poklesu hodnoty šekelu, zvyšovali svým nájemníkům nájemné hrazené právě v šekelech.⁶⁵ Paradoxně tak docházelo k růstu cen v období hospodářské recese. Nájemné rostlo dále po celý rok 2009, neboť ekonomice se příliš nedařilo a lidé si koupi bytů rozmýšleli. To se však týkalo kupců, kteří si chtěli byt pořídit k bydlení. Cena nových bytů však přesto rostla, protože po nich byla poptávka – zájem kupců, kteří v tomto období převážně kupovali nové byty, byl však v investiční rovině.⁶⁶ V roce 2002 bylo takových bytů prodáno asi 14 000 v roce 2009 již 25 000 (téměř 40% nových bytů, v Tel Avivu to představovalo dokonce 55% bytů⁶⁷). (V letech 2004 – 2009 se propadla výstavba nových bytů v Izraeli na minimum a dosáhla asi polovičních čísel ve srovnání s obdobím kolem roku 2007!⁶⁸) Přirozeným důsledkem bylo snížení dostupných bytů na trhu, a ačkoli se dalo očekávat, že tyto byty se vrátí na trh jako nájemní bydlení, výsledný efekt se nedostavil ani v ceně ani v dostupnosti podnájmu. A to přesto, že tisíce dalších bytů se objevilo na trhu dělením větších bytů či nelegální přestavbou nebytových prostor.⁶⁹ Stejným způsobem v tomto období stoupalo nájemné prakticky ve všech velkých městech v Izraeli.⁷⁰

V roce 2009 zpřísnila *Izraelská centrální banka* podmínky pro získání hypotéky. Ta mohla dosáhnout maximálně 60% ceny kupované nemovitosti. Podle výzkumu Dr. Danny Ben-Shahara a Jakova Varshavského z *Fakulty architektury a městského plánování Univerzity Tel Aviv* mohlo takovou

⁶⁴ As Israelis Turn Their Backs on Home Ownership, Rents Soar. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 6.1.2010

⁶⁵ Tel Aviv Rents Have Never Been So Costly. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 24.8.2009

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ As Israelis Turn Their Backs on Home Ownership, Rents Soar. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 6.1.2010

⁶⁸ Housing Starts - Total. *Bank of Israel* [online]. Jeruzalém: Bank of Israel, 31.12.2017

⁶⁹ As Israelis Turn Their Backs on Home Ownership, Rents Soar. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 6.1.2010

⁷⁰ Tel Aviv Rents Have Never Been So Costly. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 24.8.2009

podmínku splnit jen 30% nejbohatších Izraelců. Zároveň se přitom za únosné považuje, pokud splátka hypotéky nepřesáhne 30% celkové měsíčního příjmu domácnosti, aby zbylo na další potřebné výdaje.⁷¹ Polovina domácností by si ale mohla koupit nemovitost pouze tehdy, pokud by hodnota hypotéky mohla dosáhnout alespoň 80% ceny nemovitosti. Z výzkumu též vyplynulo, že příjmy nižších příjmových skupin nerostly od roku 1989 úměrně cenám. V roce 1989 byla průměrná cena bytu pro tyto příjmové skupiny rovna 51,7 průměrným měsíčním příjmům, zatímco v roce 2010 to bylo již 90,7 takových příjmů. Pro desetinu osob s nejnižšími příjmy se pak tyto hodnoty změnilly ze 108,6 na 214,7 průměrných příjmů v roce 2010.⁷² Z toho plyne, že v nejnižších příjmových skupinách rostly také příjmy nejpomaleji a bydlení se tak stávalo čím dál tím méně dostupné.

Vysoké ceny bydlení tak různou měrou zatěžovaly prakticky celou strukturu společnosti a začalo docházet k tomu, že střední třída, obecně uznávaná za základ zdravé společnosti, přestávala díky vysokým životním nákladům být střední třídou. „*Co by mělo být znepokojující pro politiky není to, že majitelé domů to mají těžké, ale že střední třída si nemůže dovolit jak domov, tak život střední třídy.*“⁷³ Centrální banka zavedla přísné podmínky pro získání hypotéky, aby předešla realitní bublině, která způsobila krizi v USA. Ale to, co se dělo v Izraeli, nebyl ani náběh na takovou hospodářskou situaci – bydlení bylo prostě drahé.⁷⁴ Banka Izraele se příliš soustředila na své makroekonomické cíle, jako byla celková hodnota inflace a prakticky vůbec na řešení skutečných socio-ekonomických problémů.⁷⁵ Za takto nastavených podmínek se ceny nových bytů a domů ve vztahu k průměrnému příjmu dostaly výše, než kde byly v USA na vrcholu hypoteční bubliny. Střední třída se musela čím dál častěji omezit

⁷¹ Study: Homes Too Expensive for 70% of Israelis. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 29.5.2011

⁷² Study: Homes Too Expensive for 70% of Israelis. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 29.5.2011

⁷³ Israel Has No Housing Bubble, It Has Expensive Housing. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 1.11.2012

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

ve zbytných potřebách – dovolené, ale třeba i doučování svých dětí. 40% lidí platilo na splátkách více než ideálních 30% příjmu domácnosti.⁷⁶

Cenu bydlení ale neovlivňovala jen hypoteční politika centrální banky a investiční skupování volných nemovitostí. V případě Izraele promlouvá do situace s bydlením malá rozloha země a rychle rostoucí populace. V roce 1990 měl Izrael podle OECD 4 660 000 obyvatel, v roce 2011 7 766 000.⁷⁷ To je za 21 let nárůst o 67%. A i když je v zemi zastavěno jen asi 4,5% půdy, je to více než v jiných zemích. Zároveň je v Izraeli 93% půdy vlastněno státem; *Židovským národním fondem, Úřadem pro rozvoj krajiny* nebo přímo *Izraelským pozemkovým úřadem*.⁷⁸ Přidělování pozemků pro další výstavbu je těmito institucemi omezeno. Řada soukromých pozemků se stala rezervacemi, nejsou pro výstavbu vhodné z důvodu ekologické zátěže nebo nejsou vypořádány právní záležitosti, se kterými jsou svázány (dědictví a podobně). Velké množství bytů bylo vystavěno v padesátých letech a pak v letech devadesátých jako reakce na imigraci z postsovětských zemí.⁷⁹ V tomto období také počet nových bytů překračoval přírůstek obyvatel a cena nových bytů klesla až o 30%.⁸⁰ Řízená výstavba pak byla ukončena a od roku 2004 dokonce běžná výstavba rapidně zpomalila. Avšak počet obyvatel stoupl mezi lety 2004 a 2010 o více než 800 000.⁸¹ V roce 2004 tak počet rodin hledajících bydlení překonal počet dokončených a nabízených bytů a přebytek nabídky se opětovně obnovil až v roce 2013.⁸² Rok 2011 a roky před ním tedy spadaly do období nedostatku bytů a následného souvisejícího růstu cen bydlení. (Současně v letech 2008-2011 stoupl počet domácností, které obývala více než jedna rodina, např. navíc

⁷⁶ Israel Has No Housing Bubble, It Has Expensive Housing. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 1.11.2012

⁷⁷ OECD Data Population. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018

⁷⁸ Why Are Housing Prices So High in Israel?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 27.6.2014

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ GRUBER, Noam. The Israeli Housing Market: Approaching a Turnaround. In: *Shoresh Research Paper* [online]. Shoresh: SHORESH Institution for Socioeconomic Research, 2016

⁸¹ OECD Data Population. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018

⁸² GRUBER, Noam. The Israeli Housing Market: Approaching a Turnaround. In: *Shoresh Research Paper* [online]. Shoresh: SHORESH Institution for Socioeconomic Research, 2016

rodiče jednoho z manželů, o více než 50%. Ke změně tohoto trendu došlo až v roce 2012.⁸³⁾

Základní vstupní položkou při výstavbě je pozemek, jehož majitelem a prodejcem je téměř vždy výhradně Stát Izrael. Cena pozemku tvoří asi 30% ceny celého domu. Na jednu stranu chtějí lidé stále větší domy a byty, na straně druhé jsou architekti omezeni stavební plochou, inženýrskými sítěmi, přísným územním plánováním, musí dodržovat neustále se rozšiřující požadavky a normy.⁸⁴ Všechna tato omezení a regulace, ač je můžeme vnímat i pozitivně i negativně, vytváří podmínky pro korupci, jejíž „náklady“ se pochopitelně objeví ve výsledné ceně stavby.⁸⁵ Samotná stavba představuje asi 35% celkové ceny a představuje největší část nákladů.⁸⁶ Pokud si majitel pozemku postaví dům sám, může ušetřit asi 12% za developera.

Banky, které financují výstavbu a developerské projekty však diktují developerům minimální zisk, který jim musí stavba přinést, a to 15%. I když by developer třeba stavěl i s menším ziskem, musí se bance podřídit – nezískal by jinak úvěr na stavbu. A protože je na bankovním trhu jen málo společností, nelze se této praxi vyhnout. Takto uměle zvýšená cena pak slouží jako základ pro výpočet hypotéky a všech souvisejících poplatků a daní, které z výstavby a koupě nemovitosti plynou, a z jejichž správy samozřejmě těží banky. Všechny tyto poplatky představují asi 21% konečné ceny nemovitosti.⁸⁷

V oblasti samotných stavebních prací působil negativně na výši cen mimo jiné monopol cementárny *Nesher* v Ramle, která neměla žádnou výraznou konkurenci.⁸⁸ Dalším faktorem byl nedostatek pracovníků, kteří by vykonávali

⁸³ GRUBER, Noam. The Israeli Housing Market: Approaching a Turnaround. In: *Shoresh Research Paper* [online]. Shoresh: SHORESH Institution for Socioeconomic Research, 2016

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Why Are Housing Prices So High in Israel?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 27.6.2014

⁸⁶ Why Are Israeli Homes So Expensive? It Starts With High Land and Building Costs. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 9.8.2014

⁸⁷ Why Are Housing Prices So High in Israel?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 27.6.2014

⁸⁸ Why Are Israeli Homes So Expensive? It Starts With High Land and Building Costs. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 9.8.2014

základní stavební dělnické práce. Izraelci tyto práce dělat nechtěli, přestože byly dobře placené. A tak stavebním firmám nezbývalo, než přeplácet zahraniční zaměstnance, jichž ovšem bylo vzhledem k nastavené imigrační politice málo. Tito zaměstnanci si tak přišli až na 20.000 šekelů měsíčně.⁸⁹ Přičemž v roce 2012 na takový plat nedosáhlo 87% Izraelců.⁹⁰

Toto navýšení cen stavební práce a její současný nedostatek se promítly jak do prodloužení doby výstavby, tak do konečné ceny nemovitostí. Průměrná doba výstavby se z důvodu nedostatku kvalitních pracovníků od devadesátých let prodloužila z osmnácti na osmadvacet měsíců. Celkový nedostatek pracovních sil, jejich následné přeplácení a prodloužení doby stavby se pak mohlo promítnout do zvýšení konečné ceny nemovitostí o 5-8%.⁹¹ Do cen stavebních prací v Izraeli se promítá i celkový stav rozvoje stavebního průmyslu. Řada stavebních komponent je pouze dovážena, což je výrazně prodražuje. Zároveň prakticky neexistuje standardizace základních parametrů staveb, přičemž tento stav vytváří podmínky pro růst cen při individuálních dokončovacích pracích.⁹²

2.2.1 Ceny bydlení jako politický nástroj

Výše jsem zmínil, jak se ceny bydlení mohou stát předmětem politického sporu, neboť do tohoto problému zasahuje i osadnictví, tedy výstavba židovských osad v oblasti Západního břehu Jordánu.

Jak píše Nehemia Shtrasler ve svém článku pro izraelský deník *Ha'aretz*, jsou vysoké ceny dost možná plánovaným záměrem pravicové vlády Benjamina Netanjahua. Jednou z příčin vysokých cen bydlení jsou vysoké ceny pozemků především v centrální (nejatraktivnější), ale stejně tak i ostatních částech země. A přesto, že podíl zastavěné plochy v Izraeli je stále relativně

⁸⁹ Why Are Israeli Homes So Expensive? It Starts With High Land and Building Costs. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 9.8.2014

⁹⁰ Average Monthly Income in Israel. *Anglo-List.com* [online]. Haifa: Anglo-List.com, 13.6.2017

⁹¹ Why Are Israeli Homes So Expensive? It Starts With High Land and Building Costs. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 9.8.2014

⁹² Tamtéž.

malý, statní instituce další pozemky k výstavbě uvolňují velice neochotně (tyto instituce přitom již delší dobu vedou pravicoví ministři⁹³). Zároveň však pravicová vláda schvaluje a výrazně podporuje bytovou výstavbu nových židovských osad na Západním břehu, včetně nákladného rozvoje nové a údržby stávající infrastruktury, která je přitom v oblasti Západního břehu v lepším stavu než v samotném Izraeli.⁹⁴ Komentátor deníku *Ha'aretz* Nehemia Shtrasler zde shrnul odvážnou spekulativní, až téměř konspirační teorii, která je však široce sdílena protivládní opozicí.

„Vysoké ceny izraelských domů nejsou důsledkem selhání dobře míněných snah. Nekonečné dopravní zácpy nejsou důsledkem náhodných událostí. Jsou součástí politického plánu, jak přilákat stále více Izraelců na východ [na Západní břeh] a zvyšovat jejich počet až do okamžiku, kdy je již nebude možné evakuovat. Dvoustátní řešení pak zemře přirozenou smrtí.

Takovýto plán byl před deseti lety koncipován lidmi z tábora tzv. Velkého Izraele, kteří si uvědomili, že největší problém mladých párů v Izraeli je pořízení si jejich prvního domova. Proto vytvořili sofistikovaný plán a podnikli kroky ke snížení cen domů v židovských osadách na území Západního břehu, zatímco na území vlastního Izraele je zvedli.

Dosavadního cíle dosáhli prostřednictvím státního rozpočtu. Nabízejí lidem pozemky na území [Západního břehu] bez nákladů, bez ohledu na poptávku a při současných obrovských nákladech na výstavbu na skalnaté, kopcovité půdě. Lidem jsou dále vydávána stavební povolení bleskově, což je v jasném kontrastu s pravidly v rámci Zelené linie. Také poskytli osadníkům daňové úlevy a další ekonomické výhody, čímž se Judea změnila na sociální stát.“⁹⁵

⁹³ Opinion The High Cost of Housing in Israel Is Part of a Political Master Plan. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 5.2.2017

⁹⁴ Opinion The High Cost of Housing in Israel Is Part of a Political Master Plan. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 5.2.2017

⁹⁵ Tamtéž.

Naopak na území samotného Izraele se lidem ničeho takového nedostává. Vysoké ceny pozemků, všechny možné poplatky, špatná veřejná doprava a po léta se neměnicí, i když stále kritizovaná byrokracie, působí jako nepřímý tlak pro upřednostnění života na Západním břehu. Ačkoli, jak píše Shtrasler, nelze tento cíl pravicové vlády nijak dokázat, tak po mnoho let realizované osadnické projekty a naopak neřešení obdobných problémů v Izraeli jsou silným argumentem pro jeho teorii.

Na druhou stranu náklady směřující na výstavbu osad a jejich podpůrnou infrastrukturu klesly mezi lety 2003 a 2010 z 1,721 miliardy šekelů na 817,5 miliardy šekelů ročně (tedy na méně než polovinu), a to v letech 2003-2005 byl ministrem financí Benjamin Netanjahu.⁹⁶ Ani později už se nedostala podpora osadníků nad 1,12 miliardy šekelů za rok, přestože počet obyvatel osad výrazně stoupl. Přitom školy či samotné byty pro obyvatele osad by musely být vystavěny stejně tak i na území Izraele a zároveň určitá část infrastruktury, kterou Izrael vybuduje na Západním břehu, slouží i Palestincům – otázka je, zda by byla tato infrastruktura budována i tehdy, pokud by sloužila právě pouze Palestincům.⁹⁷

Komentátor *Jerusalem Post* Moshe Dan vidí příčinu vysokých cen také v nedostatečné výstavbě brzděné státní byrokracií a nedostupností pozemků. Zároveň ale také, na rozdíl od Shtraslera, v nedostatečné výstavbě na Západním břehu a vyzývá k jejímu rozšíření, neboť ji považuje za nedostatečnou, respektive půdu zde za nevyužitou.⁹⁸ Kritizuje Benjamina Netanjahua za zmrazení výstavby osad v zóně C na Západním břehu (zóna C je pod výlučnou izraelskou správou). Pravdou je, že výstavba osad sice pokračuje, ale mnohem pomaleji (v letech 2009-2011 bylo zahájeno dokonce nejméně nových staveb

⁹⁶ How much do the settlements really cost?. *Globes: Israeli's Business Arena* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 10.1.2017

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Why Are Housing Prices in Israel so High?. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 25.7.2016

od roku 1986⁹⁹), což Shtraslerově teorii odporuje. Současně ovšem velmi rychle roste populace osadníků (od roku 2006 do roku 2016 o 138 tisíc na celkem 399 tisíc, tj. o více než 50%¹⁰⁰). Populační přírůstek je tak na Západním břehu ve srovnání s Izraelem dvojnásobný.¹⁰¹ Ovšem podle mluvčího Knesetu Yuli Edelsteina značnou část tohoto populačního přírůstku tvoří noví přistěhovalci, „olim chadašim“, kteří tak v některých osadách tvoří již polovinu obyvatel.¹⁰² V Arielu je pro změnu velká komunita ruských přistěhovalců, kteří si život na Západním břehu zvolili pro jeho nižší náklady, včetně levnějšího bydlení.¹⁰³ Moshe Dan se ve svém článku domnívá, že nevyužití výstavby osad je chyba. Ve skutečnosti však vidíme, že i když výstavba probíhá pomaleji, tak populační přírůstek na Západním břehu je velký. Daleko spíše by mohlo problém s bydlením vyřešit odstranění nedostatků v Izraeli, než další podpora výstavby na Západním břehu.

2.2.2 Shrnutí

Jako v případě potravin i vysoké ceny bydlení jsou kombinací mnoha faktorů, z nichž některé jsou dány izolovaností Izraele od obchodních partnerů (dovozců) a příčinou absence konkurence. S těmito faktory se ale asi bude muset izraelská ekonomika smířit, pokud ne natrvalo, tak ještě na velmi dlouho. Stejně jako v případě potravin se ovšem jako jeden z původců problémů s bydlením jeví samotný stát, který nedokázal reagovat na velmi rychlý vývoj populace, který navíc sám stimuloval podporou aliji, a zároveň nevytvořil podmínky, které by pomohly vyřešit tento problém skrze fungující trh. Když došlo v devadesátých letech k přistěhovalecké vlně z postsovětských republik, stát podpořil výstavbu velkého množství nových bytů. Tento státní program však skončil přesto, že samotný stát nadále podporoval imigraci Židů do Izraele. Nárůst počtu obyvatel tak nadále pokračoval, i když ne takovým tempem.

⁹⁹ Construction - Peace Now. *Peace Now* [online]. Jeruzalém: Tel Aviv, 15.4.2018

¹⁰⁰ Population - Peace Now. *Peace Now* [online]. Tel Aviv: Peace Now, 15.4.2018

¹⁰¹ Statistics on Settlements and Settler Population. *B'tselem* [online]. Jeruzalém: B'tselem, 15.4.2018

¹⁰² The Immigrants Fueling the Population Growth of West Bank Settlements. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 7.6.2017

¹⁰³ Tamtéž.

V kombinaci se zhoršením ekonomické situace poklesla výstavba nových bytů pod kritickou mez a zároveň klesal reálný příjem domácností. Když pak centrální banka ještě určila minimální část hodnoty nemovitosti, kterou musel kupec složit, aby získal hypotéku, došlo k situaci, kdy si byt mohli dovolit jen movitější občané. Stoupaly ceny bytů, jichž bylo málo, a současně tak i požadovaná záloha na hypotéku, která se stávala nedostupná. Byty začali skupovat kupci, kteří měli nadbytek volných prostředků, čímž hnali ceny nedostatkových bytů ještě více nahoru. Tito kupci však byty nekupovali na bydlení, ale jako investice do nemovitostí, jež se jevily v době nízkých úroků, jako výhodnější uložení volných prostředků (počet majitelů více než jednoho bytu stoupl v letech 2006-2014 z 2,1 na 8,9%).¹⁰⁴ Kromě výstavby bytů ve vlastní režii a optimalizace administrativy a dalších podmínek, stát rezignoval i na regulaci trhu. Umožnil vznik monopolů v oblasti stavebních materiálů a především v bankovním sektoru, který začal diktovat podmínky stavbařům a napřímo tak i konečným kupcům. V letech před rokem 2011 se všechny předpoklady pro rychlý růst cen bydlení dostaly do nejhorší možné kombinace, jejímž důsledkem byl raketový růst cen, který se však dotkl především těch úplně nejchudších, jimž nemohli byt koupit například rodiče a kteří si nemohli dovolit ani devalvací šekelu vyhnaný nájem.

2.3 Zdravotní péče

Dostupnost zdravotní péče, respektive rovný přístup ke stejné úrovni péče, byla dalším z bodů, které se staly předmětem kritiky a původcem sociální nespokojenosti. Na demonstraci 3. září 2011 vystoupila i lékařka Shiri Tenenbaum s prohlášením, že neexistuje-li sociální spravedlnost, pak nemůže být spravedlnost ani ve zdravotní péči.¹⁰⁵ Zároveň se nespokojenost týkala i samotných lékařů, kteří demonstrovali za zlepšení pracovních podmínek

¹⁰⁴ GRUBER, Noam. The Israeli Housing Market: Approaching a Turnaround. In: *Shoresh Research Paper* [online]. Shoresh: SHORESH Institution for Socioeconomic Research, 2016

¹⁰⁵ Masses show up for biggest protest in Israel's history. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 3.9.2011

a zvýšení platů ve veřejném zdravotnictví¹⁰⁶ a za „záchranu izraelského systému veřejného zdravotnictví“¹⁰⁷. Dov Chernichovsky, který se zabývá zdravotnictvím v rámci *Taub Center for Social Policy Studies in Israel* k situaci ve zdravotnictví napsal: „Máme vynikající systém a hodně dobrých pracovníků, ale ztrácíme jistoty v jeho financování a organizaci. Náš systém je zasažen úzkými zájmy, které podkopávají jeho veřejnou povahu.“¹⁰⁸ Připomeňme případ Moshe Silmana, který se upálil v létě roku 2012 v průběhu demonstrace k výročí sociálních protestů předchozího roku. Silman ztratil byt a v důsledku procesních chyb zpracování plateb přišel i o zdravotní pojištění, utrpěl mrtvici, ale díky přísným pravidlům nezískal právo na sociální bydlení ani podporu jako zdravotní invalida. Ze svého osudu a tragického konce obvinil vládu Benjamina Netanjahua.¹⁰⁹ V reakci na postup pojišťovny v případě Moshe Silmana zapálili vandalové její pobočku v Ramat Ganu.¹¹⁰

V Izraeli je zdravotní péče z části hrazena státem – respektive zdravotní pojišťovny jsou jím dotovány. Ovšem tato podpora je nejnižší v rámci rozvinutých zemí – v roce 2011 to bylo asi 59% procent zdravotních výdajů¹¹¹, přitom průměr OECD byl asi 75%¹¹². Obyvatelé jsou pojištěni u jedné ze zdravotních pojišťoven, které jsou přísně státem regulovány a kontrolovány. Pojištění si platí fyzické osoby buď samy, nebo jej platí zaměstnavatelé. V roce 2011 se platby pojistného pohybovaly mezi 3 a 5,5% průměrného příjmu

¹⁰⁶ After doctors' strike, Israelis take stock of health care system's woes. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.10.2014

¹⁰⁷ CHERNIKOVSky, Dov. Israel's Healthcare System. In: State of the Nation Report 2010 [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011

¹⁰⁸ After doctors' strike, Israelis take stock of health care system's woes. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.10.2014

¹⁰⁹ Netanyahu orders probe into case of demonstrator who set himself alight. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 15.7.2012

¹¹⁰ Protesters torch National Insurance Institute branch. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.7.2012

¹¹¹ After doctors' strike, Israelis take stock of health care system's woes. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.10.2014

¹¹² CHERNIKOVSky, Dov. Israel's Healthcare System. In: State of the Nation Report 2010 [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011

a základní úroveň zdravotní péče vycházející ze základního pojištění byla garantována všem stejná.¹¹³

Co se stalo předmětem nespokojenosti protestujících, bylo možné připojištění (zavedené roku 1995), které takovým pojištěncům umožňovalo dosáhnout na vyšší úroveň zdravotní péče. Toto připojištění nebylo samozřejmě levné, ovšem nejednalo by se o takový problém, kdyby současně neklesala úroveň základní garantované péče.

Zdravotnickým zařízením v Izraeli dominují služby v soukromých rukou.¹¹⁴ (I když veřejné nemocnice a ambulance existují.) U těch samozřejmě dochází k přirozenému tlaku na vytváření zisku. Dle OECD klesl počet lůžek v nemocnicích ze 4,17 na 1000 obyvatel v roce 1995 na 3,14 na 1000 obyvatel v roce 2005.¹¹⁵ Mezi lety 1999 a 2006 také klesl počet lékařů z 3,8 na 3,0 na tisíc obyvatel.¹¹⁶ Zároveň nebyla (a nejsou) izraelská zdravotnická zařízení vybavena odpovídajícím množstvím techniky. Z jednatřiceti sledovaných zemí OECD patřil Izrael v roce 2011 například mezi pět států s nejnižším počtem počítačových tomografů CT na milion obyvatel. V roce 2015 už bylo horší jen Maďarsko a například Česká republika jich měla o 65% více než Izrael.¹¹⁷ Obdobné to je i u dalšího lékařského vybavení. Tento fakt se může jevit dosti paradoxně, pokud uvážíme, jaké významné místo v oblasti zdravotnických technologií a farmacie ve světě Izrael zaujímá. Nižší kapacita lékařských zařízení, jejich slabší vybavení a snaha o tvorbu zisku vede k upřednostňování péče o připojištěné pacienty, kteří se obrací na soukromé zdravotní instituce. Lékaři sloužící ve veřejných nemocnicích mají často ještě soukromé praxe nebo další úvazek v tržním zdravotnickém zařízení, které preferují na úkor práce ve veřejném zdravotnickém zařízení. Celá situace dospěla do fáze, kdy si především starší

¹¹³ Just how expensive is it to live in Israel?. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.8.2011

¹¹⁴ Just how expensive is it to live in Israel?. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.8.2011

¹¹⁵ Hospital beds. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018

¹¹⁶ CHERNIKOVSKEY, Dov. Israel's Healthcare System. In: *State of the Nation Report 2010* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011

¹¹⁷ Computed tomography (CT) scanners. *OECD* [online]. Paříž: OECD, , 13.3.2018

lékaři v rámci svého úvazku ve veřejném zdravotnictví pouze vytvářeli klientelu pro svou soukromou praxi, na kterou své pacienty odkazovali.¹¹⁸ Když zaměstnanec jedné z pojišťoven požádal známého lékaře o péči o kamaráda, dostalo se mu odpovědi: „*Snad nečekáš, že budu dělat soukromou medicínu ve veřejné nemocnici*“¹¹⁹. Ačkoli mladší lékaři neměli chuť účastnit se tohoto systému, nízké platy a nezbytnost získání praxe u starších kolegů je často nutily stát se jeho součástí a tím jej dále upevňovat. K tomu je Izrael ještě oblíbenou destinací medicínského turismu, neboť platícím zahraničním pacientům je poskytována nadprůměrná péče. Důsledkem je pak nedostatek lůžek pro samotné Izraelce.¹²⁰

Nerovnost se projevila též v různé úrovni zdravotní péče v rámci jednotlivých izraelských distriktů. Zatímco Tel Aviv, Centrální distrikt a Jeruzalém vykazovaly nejlepší parametry v oblastech jako byl počet lékařů, CT počítačových tomografů či lůžek na obyvatele, dostupnost veřejných nemocnic, úmrtnost novorozenců nebo délka dožití, pak Severní a Jižní distrikt byly ve všech těchto ohledech poslední.¹²¹

Výrazně v tomto období stoupaly náklady, které měly domácnosti na spoluúcast v oblasti zdravotnických služeb. V roce 2011 existovalo asi 3500 domácností osob starších 65 let, které se v důsledku vysokých výdajů právě v této oblasti propadlo do chudoby.¹²²

Samo izraelské Ministerstvo zdravotnictví již v roce 2011 přiznalo, že změny, které nastaly ve zdravotnictví po zavedení připojištění a rozvoji soukromých praxí a zařízení, vedly k úpadku veřejného zdravotního systému.

¹¹⁸ CHERNIKOVSky, Dov. Israel's Healthcare System. In: State of the Nation Report 2010 [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011

¹¹⁹ After doctors' strike, Israelis take stock of health care system's woes. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.10.2014

¹²⁰ Israel ranks high as a medical tourism destination. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 20.10.2014

¹²¹ CHERNIKOVSky, Dov. Israel's Healthcare System. In: State of the Nation Report 2010 [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011

¹²² Tamtéž.

(Chernikovsky nazývá tento úpadek součástí trendu „*amerikanizace*“ Izraele – reformy a liberalizace uvolňující trh do něj sice přináší konkurenci, ale zároveň i významná negativa, která jsou ve zdravotnictví o to citlivější, že se jedná o zhoršení nezbytných služeb pro ty, kdo si nemohou dovolit za ně připlatit)¹²³ Lékaři odcházeli do soukromých praxí nebo je v rámci svých vícečetných úvazků protěžovali a peníze z pojištění se tak dostávaly především těmto zařízením. Došlo tak k situaci, kdy úroveň veřejného zdravotnictví klesala, případně se některé úkony v jeho rámci stávaly nedostatkové, čímž se sice kvalitnější soukromé, ale dražší zdravotnictví stalo v některých případech pomalu jedinou, ale pro řadu lidí finančně nedostupnou péčí.

2.4 Doprava

Další z položek, která se stala předmětem požadavků protestujících, byla nedostatečná veřejná doprava. Izraelci hodnotí veřejnou dopravu ve své zemi jako nespolehlivou, s malým počtem spojů, navíc prakticky nefungující o víkendy. V důsledku toho nastává paradoxní situace, kdy volné víkendové dny nelze užít k cestě k moři nebo za příbuznými, pokud rodina nemá své vlatní auto. (Přitom podle průzkumu organizace *Chiduš*, která se zabývá náboženskou svobodou v zemi, je 73% obyvatel Izraele pro to, aby veřejná doprava o šabatu fungovala.¹²⁴) Připočte-li se k tomu ještě srovnání s veřejnou dopravou v evropských zemích, jako je například Německo, nemůže už vůbec obstát.¹²⁵ (Na druhou stranu je autobusová doprava dotována a měsíční jízdenka stála v roce 2011 v přepočtu asi 65 amerických dolarů.¹²⁶) Obrovská aglomerace Tel Avivu a dalších měst v jeho okolí s téměř čtyřmi miliony obyvatel nemá žádnou kapacitní kolejovou dopravu, nepočítáme-li několik málo železničních stanic na území města. Teprve v nedávné době započala stavba částečně

¹²³ CHERNIKOVSKY, Dov. Israel's Healthcare System. In: State of the Nation Report 2010 [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011

¹²⁴ 73% Israeli Jews support the use of public transportation on Shabbat. *Hiddush: For religious Freedom and Equality* [online]. Jeruzalém: Hiddush - Freedom of Religion for Israel, 9.8.2017

¹²⁵ The cost of living in Israel: It's as bad as you thought. Ynetnews.com [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 19.1.2016

¹²⁶ Just how expensive is it to live in Israel?. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.8.2011

podpovrchové tramvaje, která se však potýká již nyní s kritikou, že nebude při velkých stavebních nákladech v provozu o šabatech a dalších svátcích.¹²⁷ Jedinou městskou kolejovou dopravu lze nalézt v Jeruzalémě a v Haifě (pokud tak budeme uvažovat o podzemní lanovce *Karmelit* na horu Karmel, která je kapacitou a rozsahem provozu spíše turistickou atrakcí, než páteřním dopravním systémem města). Většina veřejné dopravy jak ve městech, tak mezi nimi je tak realizována především díky autobusům, které však často jen postávají v nekonečných kolonách osobních aut. Se zpožděním a obrovskými náklady bude teprve letos dokončena železniční trať spojující dvě největší města země Tel Aviv a Jeruzalém (u nichž bychom moderní železniční spojení považovali za samozřejmé) a dojde tak k rozšíření nepříliš rozsáhlé izraelské železniční sítě.¹²⁸ (V současnosti existuje železniční spojení mezi Tel Avivem a stanicí Malha na předměstí Jeruzaléma po staré trati, na níž však byla stanice v blízkosti centra města a Starého města zrušena již v 80. letech. I na současnou stanici *Malha* na okraji Jeruzaléma cesta vlakem z Tel Avivu trvá déle než autobusem.) Přitom právě veřejná doprava je pro řadu obyvatel jediná možnost jak se dostat do práce či jak cestovat za příbuznými či za rekreací.

Automobily a související služby patří hned po potravinách mezi to zboží, které je v Izraeli mnohem dražší než jinde ve světě. V roce 2011 byla daň na nové automobily ve výši 78%. Pořízení vozu bylo finančně náročné i dále: vysoké pojištění, drahý servis i pohonné hmoty. Vůz *Honda Civic* stál v USA 16.000 dolarů, tentýž v Izraeli v přepočtu asi 33.000 dolarů. Galon (asi 3,78 litru) benzínu byl v Izraeli za více než osm dolarů; ve Spojených státech to nebyly ani tři dolary.¹²⁹ S ohledem na cenu automobilů a výši příjmů pak musí Izraelci na nákup nového vozu pracovat asi šestkrát déle než lidé v USA.

¹²⁷ Opinion: Tel Aviv Light Rail Already Has a Station in Stupidville. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 2017, 2.6.2017

¹²⁸ Jerusalem-Tel Aviv High-speed Rail Opening To Be Delayed Six Months. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 21.2.2018

¹²⁹ Just how expensive is it to live in Israel?. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.8.2011

Za těchto okolností ještě více vyniká důležitost veřejné dopravy. Tím spíše, že izraelské rodiny často vzhledem ke své velikosti jen s jedním standardním vozem nevystačí. Vlastnit auto je tedy velmi drahá záležitost. Na druhou stranu je veřejná doprava relativně levná, ale především ve městech nedostatečná a nespolehlivá. To majitele aut nepřímo nutí k preferenci cestování jejich vozy, což vede k dalšímu cyklení problémů s dopravou, mezi něž patří i přetížení měst neekologickou individuální dopravou. Navíc v případě Izraele nesmíme zapomenout, že veřejná doprava musí zajistit i přepravu velkého množství vojáků. Spolehlivost dopravy tak hraje velkou roli v oblasti národní bezpečnosti, kdy je velké množství vojáků na svých cestách z místa bydliště do základů závislých na veřejné dopravě. Tím spíše pak význam efektivní veřejné dopravy vzrůstá v době případného válečného konfliktu, kdy je nástup záložníků k jednotce otázkou přežití země.

2.5 Zvýhodňování vybraných skupin obyvatelstva

Výše uvedené příčiny protestů jsou jen hlavními a obecně rozšířenými problémy, které vyvolaly společenskou nespokojenost a masové demonstrace. Jak se však protesty rozšiřovaly, vyplouvaly na povrch další důvody, jež vyvolávaly v lidech pocit nespravedlnosti a nerovného postavení - přitom právě pocit nespravedlnosti může působit na společnost mnohem destruktivněji než samotná chudoba, je-li způsobena racionálními důvody. Jde především o zvýhodňování některých skupin obyvatelstva. Výše už jsem uvedl, jaké podpory se dostává lidem, kteří se rozhodnou žít v osadách na Západním břehu Jordánu a jak vůbec je „osadnictví“ pravicovými vládami finančně podporováno. K tomu je třeba ještě přičíst nemalé náklady na obranu těchto osad či pancéřované autobusy¹³⁰. Je přirozené, že lidé, kteří žijí v Izraeli a jejichž životní úroveň se snižuje, nemohou nevidět, jak jsou na druhou stranu podporováni obyvatelé osad, jejichž přínos zemi je minimální.

¹³⁰ How much do the settlements really cost?. *Globes: Israeli's Business Arena* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 10.1.2017

Druhou takovou viditelnou skupinou jsou ortodoxní Židé. Pokud studují a nepracují, je na ně pohlíženo jako na studenty až do vysokého věku. Jako nepracující studenti neplatí pochopitelně daně a žijí z podpory státu. Sociální dávky, jichž se těmto studentům dostává, však nejsou nikterak vysoké (v roce 2013 to bylo 1800 šekelů na měsíc¹³¹) a existenčně udržují své příjemce jen na velmi nízké životní úrovni. Ale i tak jsou sekulárními Izraelci vnímáni jako příživníci.¹³² Samotné náboženské školy jsou naopak dotovány velmi bohatě, což je i programová priorita náboženských stran. Samozřejmostí je u ortodoxních Židů odmítání vojenské služby, která je jinak, jak je notoricky známo, povinná i pro ženy.¹³³ Tento stav vyvolává napětí mezi ortodoxními a sekulárními Izraelci. V roce 2002 byl přijat tzv. *Talův zákon*, který upravoval možnosti, jak by se ortodoxní Židé zúčastnili alespoň zkrácené či náhradní vojenské služby. Po desetiletém zkušebním období, nebyla v roce 2012 jeho platnost prodloužena. Pro prodloužení platnosti demonstrovali veteráni izraelské armády. Když nebylo prodloužení schváleno, požadovali zcela rovnou povinnost vojenské služby.¹³⁴

2.6 Shrnutí příčin občanských nepokojů v roce 2011

Pokud zhodnotíme vyjmenované příčiny a jejich pozadí, pak se zdá, že zásadním problémem Izraele je změna ve fungování ekonomických a sociálních procesů zásadních pro chod státu. Stát založený na socialistických myšlenkách, ve kterém po jeho vzniku více než dvě desetiletí dominovala levicová vládní strana, se za posledních více než dvacet let odklonil výrazně doprava, čemuž napomohla i silná imigrační vlna v 90. letech, kdy do země přišlo mnoho lidí z postsovětských republik. Ti dokonali odklon izraelské společnosti doprava. Na počátku této změny však stáli *mizrachim*, kteří v menšině proti dominujícím socialistickým *aškenazim* inklinovali k pravicové politice již od 60.

¹³¹ 3064 shekel - This is how much the average Charedi family will lose under the new government. *The Jewish Worker* [online]. Jeruzalém: The Jewish Worker, 12.3.2013

¹³² ČEJKA, Marek. 2009. *Judaismus a politika v Izraeli*. s. 59-60.

¹³³ ČEJKA, Marek. 2009. *Judaismus a politika v Izraeli*. s. 59-60.

¹³⁴ Controversy grows in Israel over extension of Tal Law granting haredim army exemptions. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 31.1.2012

let. Tento odklon doprava následně ještě urychlily změny vyvolané nutností hospodářské transformace a liberalizace v období ekonomické krize v 80. letech.

Tito lidé často přišli do Izraele na základě *Zákona o návratu*, který jim umožnil, že se sice stali izraelskými občany, ale Židy často už ani nebyli - jen splňovali zákonem danou podmínku židovského předka. Postrádali sionistický a tím spíše socialistický idealismus a jediným důvodem proč emigrovali do Izraele, pro ně byl ekonomický vzestup a odchod z často špatných podmínek postsovětských republik. Tito lidé ani jejich rodiče neprošli budováním státu nebo některou z válek a většinu svého úsilí po příchodu do Izraele věnovali svému ekonomickému prospěchu. Tato vlna nových imigrantů odklonila ještě více doprava izraelskou společnost, která však již sama opouštěla původní vyhraněnou levicovou politiku. Důsledkem takto posílené pravice byl nástup pravicové hospodářské politiky - liberalizace, privatizace a spolu s nimi stále zřetelnější mizení tradičních sionistických idejí, založených mimo jiné v jisté míře na socialistickém kolektivismu. Vedlejším důsledkem byl nástup negativních jevů plynoucích z neregulované tržní ekonomiky a dopadajících na ty nejslabší. (Byť tato zásadní změna přinesla i nemálo pozitivních hospodářských efektů. Především stimulovala podnikání a rozvoj nových technologií.)

Stát v mnoha ohledech rezignoval na kontrolní, regulační a sociální funkci. Mnoho oblastí, které dříve přísně kontroloval, přenechal soukromým subjektům, které si však dělaly, v podstatě cokoli chtěly, protože stát je nehlídal a zároveň nevytvořil podmínky, které by jeho absenci nahradily. Došlo k „amerikanizaci“ (liberalizaci) země, ale té přitom chybělo konkurenční prostředí fungující v USA.

Země prošla za posledních 25 let obrovskou proměnou, ale některá pravidla jejího fungování tomu prostě již neodpovídají. Příznačné může být osvobození ortodoxních Židů od vojenské služby. Když jej David Ben Gurion při založení země akceptoval, týkalo se asi 800 lidí, dnes je studentů, na které se

tato výjimka vztahuje asi 70.000.¹³⁵ Pokud nedojde k zásadním změnám, pak lze očekávat, že k mnoha dalším dělicím liniím v izraelské společnosti přibude i ta sociální, která se dosud zdála jako téměř neexistující.

3. DŮSLEDKY PROTESTŮ: OPATŘENÍ V SOCIOEKONOMICKÉ OBLASTI

Masivní protesty, které se odehrávaly v izraelských městech po mnoho měsíců a přivedly do ulic stovky tisíc lidí, nemohly zůstat bez odezvy vlády a bez dalších změn a následků v politickém životě země. Vláda premiéra Benjamina Netanjahua na začátku demonstrací nové sociální hnutí ignorovala, ale jak demonstrace pokračovaly a hnutí sílilo, přičemž se mu dostávalo podpory většiny izraelské společnosti, nemohla pravicová vláda nadále požadavky demonstrantů přehlížet. Tím spíše, že masové nespokojenosti přirozeně využívaly k získání popularity opoziční strany.

3.1 Trajtenbergova komise

7. srpna 2011 pod tlakem veřejnosti zřídila vláda tzv. *Trajtenbergovu komisi*. Ta měla za úkol vypracovat a vládě navrhnout kroky, jež by řešily příčiny nespokojenosti obyvatel. Komise se měla zaměřit především na optimalizaci priorit země tak, aby zmírnila ekonomické zatížení obyvatelstva, na změnu struktury daní, na zajištění přístupu k sociálním službám, na vytvoření konkurenčního prostředí za účelem vytvoření soutěže na trhu a následného snížení cen a na podporu výstavby bytů.¹³⁶ Do čela komise byl jmenován Manuel Trajtenberg, profesor ekonomie na telavivské univerzitě, který získal titul Ph.D. na univerzitě v Harvardu, a v letech 2006 – 2009 působil jako hlavní ekonomický poradce předsedy vlády.¹³⁷ Již 8. srpna předložil Manuel

¹³⁵ The number of Haredi yeshiva students has fallen for the past 5 years. *Hiddush: For religious Freedom and Equality* [online]. Jeruzalém: Hiddush - Freedom of Religion for Israel, 20.6.2016

¹³⁶ PM Appoints Team To Met Protests Leaders, Draw Up Plan. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 8.8.2011

¹³⁷ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

Trajtenberg premiéru Netanjahuovi seznam osob, které navrhl, aby se staly členy komise, nebo aby se setkaly s vůdci demonstrantů a zjistily, jaké mají požadavky. Na jejich základě pak měla *Trajtenbergova komise* vypracovat seznam doporučení pro vládu.¹³⁸ „Mezi členy představenstva patří Eyal Gabai, odstupující generální ředitel úřadu předsedy vlády; Eugene Kandal, šéf národní ekonomické rady; Gal Hershkovitz, ředitel rozpočtu Ministerstva financí; Avi Simchon, ekonom z Hebrejské univerzity; generální ředitel Národního pojišťovacího ústavu, Esther Domenicini; Karnit Flug, zástupce guvernéra Izraelské centrální banky; Pnina Kleinová, profesorka Bar-Ilan University; Rafi Melnick, ekonom a viceprezident Interdisciplinárního centra v Herzliji.“¹³⁹ Mezi dalšími osmi lidmi, kteří byli určeni pro vyjednávání s demonstranty, byli Sharon Kedmi, generální ředitel *Ministerstva průmyslu, obchodu a práce* nebo Gidi Grinstein, šéf think tanku Institutu Reut.¹⁴⁰

Již prvního srpna se ovšem mluvčí protestního hnutí Daphne Leef, Itzik Shmuli a Stav Shaffir setkali s izraelským prezidentem Šimonem Peresem. Prezident Peres prohlásil, že intenzita protestů jej velmi překvapila.¹⁴¹ Ve chvíli, kdy na občanské protesty zareagoval prezident Peres a setkal se s jeho vůdci a zároveň byla o několik dnů později zřízena Trajtenbergova komise, jen málokterý politik si již troufl demonstrace ignorovat. S vůdci hnutí se tak začali scházet další a další političtí představitelé, aby si vyslechli, jakým problémům občané čelí a jaká žádají řešení. 9. srpna dorazil na Rothschildův bulvár například ministr dopravy a jeden z členů Trajtenbergovy komise Yisrael Katz.¹⁴² Na druhé straně se však objevovala kritika, například středové strany *Kadima*, že snaha vlády o řešení není dostatečná a že nová komise je jen nástroj, jak umlčet davy.

¹³⁸ Composition of Government Team to Meet with Protesters Set. *The Jerusalem Post* [online].

Jeruzalém: The Jerusalem Post, 8.8.2011

¹³⁹ Government Social-Change Taskforce Presented to PM. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 9.8.2011

¹⁴⁰ Government Social-Change Taskforce Presented to PM. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 9.8.2011

¹⁴¹ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online].

Washington: The Israel Project, 1.7.2016

¹⁴² Transportation Minister Visits Rothschild, Praises Protests. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post 9.8.2011

Stejné hlasy vycházely i od některých demonstrantů. Roe Neuman, mluvčí stanového městečka v Tel Avivu prohlásil, že komise jen mrhá časem, namísto aby vláda přijala konkrétní řešení.¹⁴³ Ozývaly se však i opačné hlasy, například výzva *Národní unie izraelských studentů*, které vládu vyzývaly, aby nepodnikala žádné kroky vycházející z její vlastní politiky a počkala na závěry Trajtenbergovy komise.¹⁴⁴

Během svého prvního zasedání bylo v rámci Trajtenbergovy komise zřízeno několik podvýborů, které se zabývaly následujícími otázkami: daně, konkurence a vysoké životní náklady, sociální služby a bydlení. Kromě toho se další podvýbor zabýval tím, kolik budou navrhovaná řešení stát a odkud na ně vzít peníze; a další podvýbor se soustředil na vedení dialogu s veřejností.¹⁴⁵

Ještě před tím, než komise zveřejnila výsledky své práce, vystoupil 19. září 2011 premiér Benjamim Netanjahu a obvinil z vysokých cen koncentraci hospodářské síly v rukou několika málo firem. Přislíbil, že vláda situaci vyřeší, aniž by tím zároveň nějak poškodila podnikatele.¹⁴⁶ Přislíbil posílení hospodářské soutěže a oslabení postavení monopolů. Toto prohlášení učinil společně s ministrem financí Yuvaem Steinitzem a guvernérem *Izraelské centrální banky* Stanley Fischerem. Premiér Netanjahu prohlásil, že k tomuto závěru došel na základě šetření komise, kterou nechal zřídit již před rokem (!), když si uvědomil, že ceny v Izraeli rostou i přes zdravou ekonomickou situaci.¹⁴⁷

26. září 2011 předložila komise vedená Manuelem Trajtenbergem výsledky své práce a následná doporučení vládě premiéra Netanjahua. Komise během téměř padesáti dnů připravila zprávu, ve které vládě navrhla opatření

¹⁴³ Government Social-Change Taskforce Presented to PM. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 9.8.2011

¹⁴⁴ Trajtenberg Hails Socioeconomic C'tee's Social Sensitivity. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 10.8.2011

¹⁴⁵ Trajtenberg Hails Socioeconomic C'tee's Social Sensitivity. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 10.8.2011

¹⁴⁶ Netanyahu Vows To Lower Prices With More Competition. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 19.9.2011

¹⁴⁷ Tamtéž.

v hodnotě 60 miliard šekelů. Trajtenberg při prezentaci plánu (která byla narušena demonstranty žádajícími jeho odstoupení) konstatoval, že doporučení jeho komise jistě nevyřeší všechny problémy, ale že jistě položí solidní základy pro jejich postupné úspěšné řešení.¹⁴⁸ Zároveň řekl, že komise uznává důvody, které vedly občany k masovým demonstracím. „Trajtenberg uvedl tři hlavní důvody vzestupu protestního hnutí, počínaje potvrzením ekonomických těžkostí, kterým čelí střední třída. Také zmínil oprávněný pocit nespravedlnosti, který pociťovali občané, zejména v sektorech obyvatelstva, které nemají vlastní socioekonomickou váhu. Nakonec řekl, že Izraelci se cítí odpojeni od vládních institucí a věří, že jsou bezmocní, aby ovlivnili jejich budoucnost.“ Šedesát miliard šekelů, o kterých mluvil Trajtenberg, mělo být tvořeno dvěma částmi.

1. Vládními výdaji ve výši 30 miliard šekelů, jejichž značná část by šla na vzdělávání, přičemž peníze by byly získány mimo jiné snížením výdajů na obranu.

2. Dalších 30 miliard šekelů by lidé ušetřili změnou v systému nepřímých daní a díky daňovým úlevám. Tyto změny se následně měly promítnout do snížení cen, zlepšení dostupnosti veřejných služeb a zvýšením celkového čistého příjmu domácností.¹⁴⁹

Dvě stě šedesátistránková zpráva načrtla řadu změn ve čtyřech oblastech: bydlení, sociální služby, hospodářská soutěž a životní náklady a zdanění.¹⁵⁰

Doporučení komise v oblasti bydlení:

„1. Významně dlouhodobě navýšit možnosti bydlení rozšířením dlouhodobých projektů výstavby a následné nabídky kombinací vhodných změn s cílem vrátit ceny bydlení na přiměřenou úroveň;

¹⁴⁸ TRAJTENBERG: NIS 60 Billion Allocated for Social Justice. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

2. Aktivně rozvíjet bydlení dlouhodobého pronájmu, zejména malých bytů v oblastech s vysokou poptávkou v regionu centrálního Izraele;

3. Nabízet více možností dostupného dočasného bydlení pro rodiny v nesnázích, včetně zvýšené dostupnosti pronájmu pro starší občany a další osoby s nárokem na veřejné bydlení;

4. Nastartovat přípravu komplexní strategie rozvoje městského prostředí, včetně zrychlení programů na ozdravení izraelských měst, zajistit komplexní výstavbu pro různorodou populaci měst, zrychlení programů městské obnovy a rozvoj moderních systémů veřejné dopravy.“¹⁵¹

Konkrétně komise doporučila výstavbu 165.000 nových menších bytů. Doporučila vládě, aby developerům zajistila snazší přístup ke stavebním pozemkům a zároveň uvolnění opuštěných základen IDF pro výstavbu nových bytů. Zároveň doporučila, aby se za neobsazené byty platila zvláštní daň, stejně tak by se zvláštní daň platila za pozemek, na který bylo vydáno stavební povolení a na němž majitel nezahájil výstavbu do tří let od udělení tohoto povolení. Některá území v centrální části země měla být určena pouze pro výstavbu nájemních bytů a garantovaný zisk developerů měl být snížen na 7%. V oblasti monopolů, které ovlivňují ceny ve stavebnictví, upozornila komise na postavení cementárny *Nesher* a doporučila vládě regulaci a vytvoření podmínek k ukončení tohoto monopolu.¹⁵²

Doporučení komise v oblasti zdanění:

„1. Zrušení plánovaného pokračování snižování přímých daní;

2. Zavedení dodatečného zdanění ve výši 48% na výděly vyšší než 40 000 NIS měsíčně;

¹⁵¹ TRAJTENBERG: NIS 60 Billion Allocated for Social Justice. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

¹⁵² Bulid Smaller Apartments, Fines For Empty Homes. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

3. *Dodatečný výběr daně ve výši 2% z kapitálových výnosů a z příjmů vyšších než 1 milion NIS za rok;*

4. *Zvýšení daně z kapitálových výnosů na 25% (30% u majoritních akcionářů);*

5. *Zvýšení daně z příjmů právnických osob na 25% v roce 2012, s možností navýšení do 26% v budoucnu;*

6. *Zrušení plánovaného zvýšení spotřební daně z benzínu;*

7. *Poskytnutí dvou dalších daňových výhod otcům dětí ve věku 0-3 let.*¹⁵³

V oblasti hospodářské soutěže a celkových životních nákladů zpráva Trajtenbergovy komise konstatovala tyto závěry:

Náklady na živobytí jsou v Izraeli obzvlášť vysoké u dlouhé řady zboží a služeb, zejména bydlení, údržba domácnosti, vzdělávání, zdraví, potraviny a doprava.

Pokud jde o některé z těchto položek, nárůst životních nákladů je způsoben nedostatečnou odpovědností státu, v důsledku nezajištění veřejné služby a / nebo selhání regulace. Ceny některých položek jsou ovlivněny dominantním postavením některých firem v jejich průmyslových odvětvích.

Komise doporučila posílit schopnost vlády vypořádat se s tržními silami mimo jiné prostřednictvím strukturálních změn zákonů, jimiž se řídí příslušný úřad pro ochranu hospodářské soutěže v Izraeli, posílit spotřebitelskou moc jako protiváhu a zaměřit se cíleně a intenzivně na určitá průmyslová odvětví, ve kterých monopolní síly vznikly a působí. Komise také doporučila stanovit nová pravidla pro státní regulační orgány tak, aby se starost a kontrola životních nákladů stala jednou z jejich základních úloh.

¹⁵³ TRAJTENBERG: NIS 60 Billion Allocated for Social Justice. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

Dalšími zdroji vysokých životních nákladů jsou mnohé překážky, které brání dovozu a zahraniční konkurenci na místních trzích.

Z tohoto důvodu komise doporučila snížit všechny dovozní celní sazby, které zůstaly nedotčeny [předchozí úpravou celních sazeb] a dokonce je nastavit na nulu během maximálně dvou kontrolovaných období do konce roku 2012. Komise také doporučila snížit daně z nákupu a zvýšit povolenou hodnotu internetových nákupů osvobozených od daně ze zahraničí.

Co se týká sociálních služeb komise uvedla, že se zaměřila především na vzdělávání v raném dětství, protože právě to hraje důležitou roli v rozvoji dítěte a protože je hlavním nástrojem pro zajištění rovných příležitostí a snižování sociálních rozdílů.

Komise doporučila rozšířit zapojení státu a institucí do vzdělávání dětí ve věku 0-3 roky, úplné zavedení zákona o povinném vzdělávání ve věku 3-4 roky a celostátní zajištění péče o děti ve věku 3-9 let po skončení výuky (další vzdělávání, kroužky, družiny). Komise také doporučila snížit podíl nákladů, které mají rodiče na vzdělání jejich dětí a zavést úlevy na nákup knih.

V oblasti sociálních služeb komise doporučila řadu změn v poskytování služeb veřejné dopravy. Dále komise doporučila kroky k odstranění překážek zaměstnávání, zejména s cílem umožnit integraci arabských žen a zapojení ortodoxních Židů do pracovního procesu.¹⁵⁴

Závěry Trajtenbergovy komise byly samozřejmě pouze doporučením vládě a materiálem k další diskuzi. Sám Trajtenberg prohlásil, že samotná jeho komise nezmůže nic. Zveřejnění zprávy Trajtenbergovy komise a jejích doporučení vyvolalo široké spektrum reakcí jak u představitelů protestního hnutí, tak u politiků napříč celým izraelským politickým spektrem.

¹⁵⁴ TRAJTENBERG: NIS 60 Billion Allocated for Social Justice. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

Daphne Leef prohlásila, že ačkoli si profesora Trajtenberga váží, závěry jeho komise jsou pro ni zklamáním. Podle Leef nedosáhla komise na žádné zásadní změny, dokonce nabídla ještě méně, než v co představitelé hnutí vůbec doufali. Další z představitelů demonstrantů Regev Contes řekl, že není výsledkem komise překvapen, protože od prvního okamžiku je vidět, že její návrhy se ani neblíží skutečným potřebám lidí.¹⁵⁵

Stejně se vyjádřil i mluvčí strany *Kadima*. Závěry komise, prohlásil, byly pro představitele strany zklamáním stejně, jako pro izraelské občany. Skutečným cílem komise dle něj bylo pouze umlčet občany, i když některé návrhy komise prohlásil za správné. Předsedkyně *Kadimy* Tzipi Livni vyzvala premiéra Netanjahua, aby přerušil probíhající prázdniny *Knessetu* a zahájil nová jednání o rozpočtu pro rok 2012.¹⁵⁶

Ministr financí Yuval Steinitz (člen strany *Likud*) ocenil závěry a doporučení Trajtenbergovy komise jako velmi dobré s tím, že to neznamena, že budou všechny přijaty. Zdůraznil, že oceňuje, že návrhy zásadně neovlivní rozpočet.¹⁵⁷

Ministr zdravotnictví zkritizoval návrhy komise za to, že neřeší situaci apotřeby zdravotně postižených a starších osob, které potřebují ošetrovatelskou péči.¹⁵⁸

Národní unie izraelských studentů v dopise z 1. října 2011 vyzvala premiéra, aby závěry komise nepřijímal, neboť jsou nedostatečné. Od zveřejnění

¹⁵⁵ Trajtenberg Committee submits report. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 26.9.2011

¹⁵⁶ KADIMA: Trajtenberg Recommendations Are A Disappointment. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

¹⁵⁷ Steinitz Praises Trajtenberg C'tee Recommendations To Gov't. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 27.9.2011

¹⁵⁸ Health Ministry Critical Of Trajtenberg 'Inadequate' Offers. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 27.9.2011

zprávy se na ní objevilo příliš mnoho kritiky, navíc oprávněné, protože některá témata zpráva řeší nedostatečně či dokonce vůbec.¹⁵⁹

Na doporučení Trajtenbergovy komise reagovali například i představitelé armády, kterým se pochopitelně nelíbilo, že peníze na sociální programy by měly vzít z rozpočtu armády. Objevovaly se hlasy, že takové snížení rozpočtu povede ke kolapsu IDF (Israel Defense Forces) maximálně do pěti let.¹⁶⁰

Ze zmíněných reakcí vyplývá, že návrhy Trajtenbergovy komise byly všeobecně přijímány nebo byly považovány za nedostatečné. Nenašel se nikdo, kdo by návrhy na zlepšení sociální situace občanů vysloveně zpochybňoval. Objevovaly se pouze hlasy, které varovaly před kroky, jež by mohly zemi uvést do situace podobné té v 80. letech. Tedy do období ekonomické recese a vysoké inflace, způsobené mimo jiné vysokými veřejnými výdaji.

Bylo zjevné, že tak radikální a zároveň komplexní proměna hospodářského fungování země nebude jednoduchá. Přesto již 29. října vydal úřad vlády zprávu, že vláda následující den na svém zasedání v Safedu schválí a přijme některé body z doporučení Trajtenbergovy komise. Konkrétně se jednalo o zrušení spotřební daně z pohonných hmot, dvě odpočitatelné položky z daní pro muže za každé dítě do tří let, dodatečnou daň dvě procenta z jakýchkoli příjmů přes milion šekelů ročně, zrušení dovozních cel u produktů, které nejsou vyráběny v Izraeli, snížení daní z přidané hodnoty u těch segmentů trhu s dostatečnou konkurencí, zvýšení daní z kapitálových výnosů z 20% na 25% a na 30% u majoritního akcionáře, daň z příjmů společností se zvedne z 24% na 25%. Přičemž změny vstoupí v platnost 1. ledna 2012 po schválení Knessetem.¹⁶¹

¹⁵⁹ Students to PM: Don't Adopt Trajtenberg Recommendations. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 1.10.2011

¹⁶⁰ TOP IDF SOURCE: Army Will Collapse If Budget Cut. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011

¹⁶¹ Cabinet to Approve Trajtenberg Committee Benefits. *Prime Minister's Office* [online]. Jeruzalém: Prime Minister's Office, 29.10.2011

To, že vláda přijala závěry komise za své, však neznamenal, že je opravdu uvedla v život. Právě naopak. V krátkodobém horizontu se realizace dočkalo jen velmi málo návrhů. Z celého objemu Trajtenbergovy zprávy vláda akceptovala 68% bodů, ale i z těch se jen malá část dočkala realizace. V červenci 2013, tedy dva roky po hlavní vlně protestů, bylo realizováno v podstatě jen pár návrhů. Mezi nimi vzdělávání a péče o děti ve věku od tří let, a to i v době po ukončení školní výuky (toto opatření velmi pomohlo mladým rodinám a umožnilo oběma dospělým pracovat; zajímavostí je, že toto opatření bylo součástí legislativy již od 80. let, ale nikdy nebylo aktivováno). Dále změny v daňové politice - jako bylo zvýšení daně z příjmů právnických osob z 24% na 25% nebo zvyšování příspěvků na sociální zabezpečení z 5,9% na 7,5%. A nakonec zvýšení schodku státního rozpočtu o 3%. Dlouhé roky bylo zvyšování schodku v Izraeli neakceptovatelné. Izrael má však poměrně nízký poměr dluhu k HDP. V roce 2011 to bylo 78,2%.¹⁶² Ve skutečnosti byl Izrael jediným západním státem, který dokázal v roce 2012 snížit svůj dluh. Premiér Netanjahu souhlasil se zvýšením deficitu o 3%, aby se financovaly některé z navržených sociálních reforem.¹⁶³

Trajtenbergova komise však měla ještě jeden velký dopad na izraelskou politickou a společenskou scénu. Vytvořila všeobecně, i když ne bezvýhradně, přijímaného prostředníka mezi demonstranty a vládou. Stala se symbolem snahy a ochoty dohodnout se. Podařilo se jí identifikovat a popsat problémy společnosti včetně návrhu řešení, ale především vstupem do rozbouřené situace umožnila zachovat politickou stabilitu země a s největší pravděpodobností alespoň pro tento okamžik zabránit předčasným volbám.¹⁶⁴

¹⁶² General Government Debt. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018

¹⁶³ GORODESS, Talia. *The People Demand Social Justice: How the Israeli Social Protests Ignored the Palestinian Issue, and the Road Ahead*. [online]. Londýn: International Centre for the Study of Radicalisation, 2013

¹⁶⁴ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

3.2 Další změny socioekonomických podmínek v Izraeli

Ačkoli se může zdát, že množství požadavků, které byly splněny, nebylo velké, je třeba vzít v úvahu, že všechny takovéto změny musí projít složitým schvalovacím procesem a zohlednit také všechny možné dopady, které přinesou. Zároveň by bylo chybou sledovat důsledky sociálních protestů jen v několika málo letech následujících po bouřlivém létu roku 2011. Tím spíše, že období let 2013-2015 bylo poznamenáno jen krátkou vládou koalice vzniklé na základě voleb roku 2013, která se rozpadla již v prosinci následujícího roku. Naopak se zdá, že tyto protesty vnesly do izraelské společnosti a politiky nové a zdaleka ne krátkodobé téma, které je živé i téměř sedm let po vrcholu protestů. Demonstrace požadující řešení sociálních problémů společnosti se v Izraeli objevují s větší či menší intenzitou stále (sám jsem se během dvou týdnů v létě roku 2015 setkal v Tel Avivu se dvěma takovými). Jakmile přišlo na začátku roku 2012 jaro a zlepšilo se počasí, demonstranti pod vedením vůdců z předešlého roku se vrátili do ulic a již v dubnu zopakovali své požadavky na zlepšení sociálního postavení občanů a snížení životních nákladů. Pravidelně se občanská shromáždění opakovala ve výroční dny protestů z roku 2011 i v následujících letech (i když postupně slábla). Jedna z posledních demonstrací proběhla dne 27. května 2017. Jednalo se o mírové shromáždění v Tel Avivu, které se zúčastnilo až 30.000 lidí. Ačkoli šlo primárně o shromáždění volající po řešení izraelsko-palestinského konfliktu, několik řečníků, včetně předsedkyně strany *Meretz* Zahavy Galon, neopomnělo připomenout potřebu sociální spravedlnosti pro všechny občany.¹⁶⁵ Poslední dobou však vstupuje do středu pozornosti situace kolem premiéra Benjamina Netanjahua a četných podezření, které směřují na jeho osobu v mnoha případech korupce. Například 24. prosince 2017 demonstrovaly tisíce lidí v Tel Avivu a Jeruzalémě proti korupci ve vládě premiéra Netanjahua. Hlavní mluvčí během telavivské demonstrace, bývalý

¹⁶⁵ Thousands rally for peace in Tel Aviv amid renewed US efforts. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 27.5.2017

ministr obrany Moshe Yaalon, označil korupci za daleko větší nebezpečí pro Izrael, než je Írán.¹⁶⁶

Téma sociální rovnosti je však atraktivní i pro politiky. Ti vidí v komunikaci s občany na toto téma možnost, jak získat cenné voličské sympatie. O to hodnotnější pak je, když mohou voličům prezentovat nějaký konkrétní krok, který se jim podařilo prosadit.

Již v roce 2011 se ministru zdravotnictví Ja'akovu Litzmanovi (za stranu *Sjednocený Judaismus Tóry*) podařilo prodloužit bezplatnou zubní péči pro děti. Místo do osmi, byla nyní poskytována do deseti let věku.¹⁶⁷ V roce 2013 byla tato hranice zvednuta na 12 let, později na 14 a nakonec v lednu 2017 na 15 let. Ve výsledku nešlo jen o snížení výdajů na ošetření, ale také o pozitiva, která přinesla prevence. V důsledku bezplatné preventivní péče pro děti klesla nemocnost u dospělých, a tím náklady domácností, které tyto musely následně vynaložit na zubaře u dospělých členů rodiny.¹⁶⁸

V prosinci roku 2015 prosadili na základě vzájemné dohody ministr financí Moshe Kachlon (za stranu *Kulanu*) a ministr dopravy Arie Dery (za stranu *Šas*) slevu 17% na jízdné ve veřejné dopravě a stejnou slevu na vodu. Výše slevy byla odvozena od výše DPH, od které měly být původně tyto služby osvobozeny. Aby však nedocházelo k vytváření výjimek a deformaci daňového systému, bylo přistoupeno k přímé slevě. Ministr Dery řekl, že *„sazby ve veřejné dopravě budou sníženy tak, aby odrážely současnou úroveň DPH, kromě mnoha dalších opatření, která vláda v této oblasti podniká - například reformu sazeb a zvýšení služeb. Toto opatření je pomocí ekonomicky znevýhodněným, kteří široce využívají veřejnou dopravu, a dobrou zprávou pro všechny. Doufáme, že nižší ceny povedou k většímu využití veřejné dopravy a pomohou snížit životní*

¹⁶⁶ Thousands gather in Tel Aviv, hundreds in Jerusalem to protest government corruption. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 24.12.2017

¹⁶⁷ Cabinet Approves Free Dental Care for Children up to Age Ten . Prime Minister's Office [online]. Jeruzalém: Prime Minister's Office, 26.6.2011

¹⁶⁸ Free Dental Care Services For Children Expanded. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 8.1.2017

*náklady, zejména ekonomicky znevýhodněným osobám.*¹⁶⁹ Ke snížení cen vody dodal: „*Toto opatření by mělo být přínosem pro chudé, kteří konzumují základní množství vody (3,5 m³ na obyvatele) a samozřejmě sníží náklady pro všechny domácnosti v Izraeli.*“¹⁷⁰

Nadmíru překvapivé kroky vykonává ve své funkci ministr financí Moshe Kachlon (původně člen *Likudu*). Ačkoli jeho strana *Kulanu (My všichni)* se profiluje jako středopravá a v současnosti je dokonce v koalici s pravicovým *Likudem*, jeho kroky v pozici ministra se často zcela oprošťují od základních pravicových myšlenek.¹⁷¹ Kachlon se ovšem se svými názory stal v době protestů v roce 2011 velmi populární, ačkoli byl v té době členem *Likudu*. V roce 2013 do Knesetu nekandidoval, ale v roce 2015 se do politiky vrátil v čele své nové strany.¹⁷² Kachlon se stal populárním již v roce 2012, když se mu podařilo do země dostat nové mobilní operátory a zlikvidovat letitý kartel na trhu s mobilními telefonními službami.

V dubnu 2017 představil ministr Kachlon svůj reformní plán (ovšem bez vědomí premiéra Netanjahua). V rámci těchto reforem vznikl plán „Sít pro rodinu“, balíček 4 miliard šekelů, který zahrnoval podporu mimoškolního vzdělávání, dodatečné daňové úlevy pro pracující rodiče dětí do 6 let, vyšší podporu pro osoby s nízkými příjmy, srovnání daňových úlev pro pracující otce a matky a snížení daní na dětské oblečení, boty a mobilní telefony. Kachlonův plán byl zaměřen na dvě skupiny obyvatel. Na rodiny s dětmi a na ty rodiny, které se nacházejí těsně nad hodnotou příjmu daňové povinnosti. „*Snížením cel na oblečení, boty a mobilní telefony v hodnotě stovek milionů šekelů a přidáním*

¹⁶⁹ Israeli public transport and water prices to fall 17%. *Globes* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 27.12.2015

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Kachlon the mobile phone reformer front-runner for finance minister. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 20.3.2015

¹⁷² Finance minister unveils new tax breaks, benefits for working families. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 18.4.2017

*rodičovských daňových zvýhodnění zvýšíme každý rok příjmy pracujících rodin o tisíce šekelů a posílíme tak střední třídu - páteř izraelské společnosti.*¹⁷³

Dva dny poté ministr Kachlon zrušil dovozní cla na dovážené mobilní telefony a baterie. Zrušení dovozního cla znamenalo snížení cen přibližně o 15%, což představovalo asi 500 šekelů.¹⁷⁴

22. ledna 2018 podepsal ministr financí Moshe Kachlon nařízení, kterým se ruší dovozní cla na řadu výrobků. Jako nařízení ministra má omezenou platnost jen do konce roku 2018, ovšem na základě stavu rozpočtu se uvažuje o jeho prodloužení. Nařízení se týká vybraných druhů oděvů a textilu, svítidel, domácích elektrických spotřebičů a jejich příslušenství, ledniček, mrazniček, zařízení pro vytápění a kuchyňských sporáků, mixérů a dalších. Dovozní cla byla zrušena také na parfémy a kosmetiku, hračky a sportovní doplňky. K podpisu nařízení ministr Kachlon uvedl: *„Podpis těchto příkazů a dokončení ohlášených opatření je přímým pokračováním naší politiky snižování daní a poplatků, vrácení nadměrných daní daňovými poplatníky a stimulování hospodářského růstu. Rok 2018 je čtvrtým rokem s nejnižšími daněmi a sazbami pro občany Izraele. To pomáhá malým a středním dovozcům, stejně jako koncovým spotřebitelům a vidíme vliv nižších sazeb na ekonomický růst, vyšší soukromou spotřebu a nižší ceny.*“¹⁷⁵ Moshe Kachlon dále zavedl předpisy, jimiž stanovil nové dávky pro důchodce a výhody pro osoby samostatně výdělečně činné, zvýšil dávky pro osoby, které přežily holokaust a starší osoby žijící pod hranicí chudoby. Stanovil také strop pro platy bankéřů – tento předpis Knesset jednohlasně schválil.¹⁷⁶

¹⁷³ Finance minister unveils new tax breaks, benefits for working families. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 18.4.2017

¹⁷⁴ Israel's Mobile Carriers Cut Cellphone Prices After Finance Minister Repeals Tax. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 20.7.2017

¹⁷⁵ Kahlon signs order abolishing selected customs duties. *Globes* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 22.1.2018

¹⁷⁶ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

3.3 Shrnutí

Z přijatých opatření a především projevů politiků, které provází uvedení nových norem v platnost je vidět, že ačkoli od velkých protestů roku 2011 už uběhlo několik let, je otázka sociálních jistot, spravedlnosti a rovnosti stále aktuální. Izrael se nachází ve zvláštní situaci. V každé jiné zemi (nebo alespoň výrazné většině) jsou ekonomické otázky a otázky životní úrovně na prvním místě politické agendy. V Izraeli je na prvním místě bezpečnost, obrana a přežití země.¹⁷⁷ Tato hierarchie problémů mohla být jednou z příčin, díky kterým se sociálním problémům nedostávalo takové pozornosti, jakou by si zasloužily. Sociální protesty nastavily nová pravidla. Bezpečnost je stále na prvním místě, ale otázka sociálních standardů a životní úrovně ji bezprostředně a neoddelitelně následuje. Dnes již není v Izraeli politická strana, která by si dovolila toto téma ignorovat – země se v tomto směru změnila. A přichází i konkrétní změny, z nichž některé zde uvedené jsou jen příkladem. Zároveň ale můžeme očekávat, že konkrétním důsledkům a opatřením vyplývajících ze sociálních protestů roku 2011 ještě zdaleka není konec.

Došlo ale k ještě jedné velké změně v izraelské společnosti. Ke změně pohledu na to, zda něco jde či nejde. Lidé se začali dožadovat svých práv a začali kritizovat, když se ve společnosti odehrávalo něco špatného. Konec konců: opakující se demonstrace, které dnes požadují odstoupení premiéra Benjamina Netanjahua, jsou projevem tohoto získaného sebevědomí. Pokud dřív nějaká část společnosti chtěla pomocí protestů něco změnit či získat, pak to byli ortodoxní Židé.¹⁷⁸ Nyní získala odvahu celá společnost. Lidé pořádají malé místní protesty kvůli lokálním problémům, jakým je například plánované uzavření školky a podobně. Tlak veřejnosti ovlivnil obsazení mnoha veřejných funkcí, když se kandidáti setkali s nevolí občanů – Jakob Frenkel a Leo Leiderman se museli

¹⁷⁷ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

¹⁷⁸ The Israeli People Demanded Social Justice in 2011. What Did They Get?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 12.7.2016

vzdát možnosti stát se guvernéry *Izraelské centrální banky* a takových případů byla celá řada.¹⁷⁹

4. VLIV PROTESTŮ NA IZRAELSKOU POLITICKOU SCÉNU

Společenské hnutí takových rozměrů se muselo svým, byť nepřímým, vlivem a požadavky promítnout do situace na politické scéně země. Kromě reakce existujících politických stran a jejich reprezentantů včetně těch, kteří byli aktuálně ve vládě, se vytvořily ideální podmínky pro vznik nových politických subjektů, které mohly využít nespokojenosti občanského hnutí k získání popularity. Naopak osobnosti, jež se staly v souvislosti s protesty jistými hrdiny, představovaly pro již existující strany atraktivní kandidáty pro následující volby.

V období protestů v létě 2011 vládla v Izraeli vláda *Velké koalice*. Poté co vládu opustila *Strana práce*, vytvořil Ehud Barak z části jejích poslanců novou stranu *Nezávislost (Acma'ut)*, která umožnila zachovat centristickou Velkou koalici s premiérem Benjaminem Netanjahuem. Od května roku 2012 doplnila koalici ještě středová *Kadima* a vznikla tak *Vláda národní jednoty* (členské strany: Likud, Israel Bejtenu, Šas, Strana práce/Nezávislost, HaBajit HaJehudi, Kadima, Sjednocený Judaismus Tóry) s 94 hlasy ve stodvacetičlenném Knesetu. Kadima však již v červenci vládu opustila kvůli sporům o *Talův zákon*, neboť požadovala menší výjimky z vojenské služby pro ortodoxní muže, než premiér Netanjahu a další koaliční partneři.¹⁸⁰

4.1 Ješ Atid

Nová strana *Ješ Atid* (doslova *Je budoucnost*; ve smyslu budoucnost existuje, budoucnost je možná) byla jedním z nejmarkantnějších důsledků

¹⁷⁹ The Israeli People Demanded Social Justice in 2011. What Did They Get?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 12.7.2016

¹⁸⁰ Kadima Party votes to quit Israeli gov't. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.7.2012

sociálních protestů. Strana vznikla ještě v roce 2012 a mohla se tak zúčastnit nejbližších voleb do Knesetu v lednu 2013.

Stranu založil v roce 2012 Yair Lapid. Yair Lapid byl původně novinář a populární televizní hlasatel, který prošel většinou izraelských televizních stanic. Yairův otec Tommy Lapid byl předsedou strany *Šinuj* a v roce 2003 s ní získal 15 křesel v Knesetu, kde prosadil mimo jiné snížení podpory ortodoxním Židům a přislíbil uzákonění sekulárního sňatku.

Již v lednu, když Yair Lapid opustil televizní stanici *Channel 2* a teprve uvažoval o založení nové politické strany, mu průzkumy přisuzovaly možnost získat až 20 křesel v Knesetu.¹⁸¹ Že Yair Lapid při zakládání nové politické strany vycházel z problémů společnosti nastíněných během sociálních protestů v roce 2011, potvrzuje jeho sloupek „*Kde jsou peníze?*“, který vyšel v deníku *Jediot Achronot* na začátku roku 2012. „*Tuto zásadní otázku položila izraelská střední třída; stejná skupina obyvatel, kvůli které jdu do politiky. Kde jsou peníze? Proč produktivní část populace, která platí daně, plní své povinnosti, plní záložní vojenskou službu a nese celou zemi na svých zádech, nevidí peníze?*“¹⁸² Lapid navázal na politiku svého otce a zaměřil se mimo jiné na negativa, která izraelské společnosti přináší stále se zvětšující populace ortodoxních Židů. Připomněl, že nepracují, neplatí daně, neslouží v armádě, ale zato čerpají státní podporu, přičemž mnoho z nich ani nesdílí sionistickou myšlenku státu, od něž ovšem ochotně přijímají finanční podporu. „*Již mnoho let je Stát Izrael využíván vyděračskými a nestydatými zájmovými skupinami, z nichž některé jsou dokonce nesionistické, které zneužívají náš pokřivený systém vlády, aby okrádali střední třídu o její peníze.*“¹⁸³ Yair Lapid předpokládal, že se mu podaří uspět na základě podpory sociálních požadavků občanských hnutí a své popularity.

¹⁸¹ In entering Israeli politics, Yair Lapid eyes force of socioeconomic protests. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.1.2012

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

V této době provedla organizace *Chiduš*, která prosazuje náboženskou svobodu v Izraeli průzkum, podle nějž 43% Izraelců vítá příchod Yaira Lapida do politiky. Objevily se však názory, že příchod Lapidovy nové strany jen ještě více roztrhne síly ve středo-levé části politického spektra, přičemž ale k přesunům voličů mezi levicí a pravicí nedojde. Daleko spíše bylo Yairu Lapidovi doporučováno, aby vstoupil do některé ze středových stran, ideálně *Kadimy*.¹⁸⁴ Přitom ve středové *Kadimě* také docházelo k vnitřnímu štěpení. Tzipi Livni, která nebyla s to obhájit post předsedy strany, se vzdala mandátu a následně opustila i samotnou stranu.¹⁸⁵

Yair Lapid definitivně založil politickou stranu *Ješ Atid* 29. dubna 2012. Při tiskové konferenci prohlásil, že se chce zaměřit na problémy střední třídy a z nové strany vytvořit rozhodující politickou sílu v zemi. „*Založili jsme Ješ Atid, protože střední třída, tvůrčí a produktivní část populace, která platí daně a slouží v armádě, není slyšet a nikoho, kdo by řešil její zájmy a problémy: vzdělání, zdraví, dopravu, bydlení, boj proti korupci a životní náklady.*“¹⁸⁶ Lapid dále zopakoval i své teze namířené proti ortodoxním Židům a jejich sociálním výhodám, ale upozorňoval, že jeho cílem je v tomto směru dosažení rovnosti. Na ohlášení vzniku nové strany se Lapid dobře připravil. Od ledna, kdy poprvé oznámil plánovaný vstup do politiky, se zúčastnil množství konferencí a poskytl nespočet rozhovorů, podařilo se mu získat deset tisíc dobrovolníků pro plánovanou kampaň a padesát tisíc fanoušků na facebooku.¹⁸⁷

4.2 Ha-Tnu'a

Ha-Tnu'a je další politická strana, která vznikla v období mezi sociálními protesty v roce 2011 a následujícími volbami do Knesetu. Vznik strany není přímo ovlivněn děním roku 2011, ale je dobré se na tuto stranu podívat

¹⁸⁴ In entering Israeli politics, Yair Lapid eyes force of socioeconomic protests. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.1.2012

¹⁸⁵ Tzipi Livni resigns from Knesset. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 1.5.2012

¹⁸⁶ Journalist Lapid formally launches political bid, pledging support for middle class. *The Times of Israel*[online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 29.4.2012

¹⁸⁷ Tamtéž.

z hlediska porozumění volební a povolební situaci v roce 2013. Zakladatelkou strany byla Tzipi Livni, která odešla ze středové strany *Kadima*, když se jí nepodařilo obhájit místo předsedy. Tzipi Livni odmítla nabídku stát se členkou *Strany práce* i nabídku Yaira Lapida na vstup do jeho nové strany *Ješ Atid*. „*Jsem tady, abych bojovala za Izrael, ne jen tak. Jsem tu, abych bojovala za mír, za bezpečnost, za židovský Izrael, za demokratický Izrael, za zemi, jejíž občané mají všichni stejná práva.*“¹⁸⁸ Do voleb roku 2013 šla nakonec Ha-Tnu'á spolu se *Zeleným hnutím*, z jehož programu přebrala řadu bodů. V případě Tzipi Livni se podívejme na její politický názorový vývoj. Nejprve členka pravicového *Likudu*, spolu s Arielem Šaronem založila středovou *Kadimu*, aby v roce 2013 vstoupila do voleb s vlastní stranou spojenou se „zelenými“. (V roce 2015 šla *Ha-Tnu'á* v čele s Tzipi Livni do voleb v koalici s levicovou *Stranou práce*.) Průzkumy uváděly, že nová strana může získat 6-7 mandátů. Zatímco *Kadima*, ze které Tzipi Livni odešla, stěží dosáhne zisku potřebného pro vstup do Knesetu.¹⁸⁹

4.3 Výsledky voleb do Knesetu v roce 2013 jako důsledek sociálních protestů

Volby do Knesetu proběhly 22. ledna 2013. Z 5 565 705 oprávněných voličů odvolilo 67,77%. Oproti tomu v předchozích volbách v roce 2009 dorazilo k volbám 63,9% voličů. Došlo tedy k mírnému zvýšení účasti. Vítězem voleb se stal *Likud*, který do těchto voleb vstoupil ve volební koalici se stranou *Jisrael Bejtenu*. Získali dohromady 31 křesel (v předchozích volbách to bylo 27 a 15 křesel). Ovšem na druhém místě skončila *Ješ Atid* Yaira Lapida s 19 křesly. Dále *Strana práce* s 15, *HaBajit HaJehudi* s 12, *Šas* s 11, *Sjednocený Judaismus Tóry* se 7, *Ha-Tnu'á* s 6, *Meretz* s 6 a *Kadima* se dvěma křesly.¹⁹⁰ *Kadima* přitom byla vítězem minulých voleb, kdy získala 28 křesel – o jedno více než *Likud*.¹⁹¹

¹⁸⁸ Tzipi Livni to run in Israeli elections at head of new party. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 27.11.2012

¹⁸⁹ Polls predict 6 to 7 seats for Tzipi Livni's new party. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 30.11.2012

¹⁹⁰ Nineteenth Knesset. *Knesset* [online]. Jeruzalém: Knesset, 22.1.2013

¹⁹¹ Eighteenth Knesset. *Knesset* [online]. Jeruzalém: Knesset, 10.2.2009

Pokud se pokusíme zhodnotit výsledky voleb v roce 2013, můžeme konstatovat několik faktů. Účast byla sice vyšší než v roce 2009, ale tuto změnu nelze připisovat jakýmkoli příčinám, spíše se jedná o přirozené výkyvy. Z hlediska výsledku samotného se potvrdily předpovědi izraelských politologů, že nové strany ve středové a levé části politického spektra spíše způsobí roztříštění středolevého bloku, než aby mu přinesly nové voliče a jejich hlasy. Důsledkem toho pak byl fatální propad *Kadimy*, z něhož těžily nástupnická *Ha-Tnu'a* a především nová strana *Ješ Atid*. V pravé části se mohlo zdát, že došlo k oslabení stran, především koalice *Likudu* a *Jisrael Bejtenu* ztratila, ale její hlasy se přesunuly především ke straně náboženského sionismu *HaBajit Hajehudi* zaměřenou mimo jiné na podporu osadníků – sem se pravděpodobně přelily hlasy vítězné koalice, především od *Jisrael Bejtenu*. Zdá se, že zatímco levicovní voliči hledají stále novou a novou stranu, které se snad povede splnit alespoň část přání levicového elektorátu, tak pravicovní voliči oscilují mezi zavedenými stranami dle toho, kdo právě nabídne více.

Premiéru Netanjahuovi se navíc povedlo lidem připomenout, že ač ne zcela zvládl problémy v sociální oblasti, z hlediska bezpečnosti země, která je přese všechno na prvním místě, slavil úspěchy.¹⁹² Na podzim roku 2011, kdy doznávaly protesty, podařilo se konečně izraelské vládě vyjednat výměnu uneseného vojáka Gilada Šalita. I když Šalitův otec v následujících volbách kandidoval za *Stranu práce*, tuto zásluhu už premiéru Netanjahuovi nikdo vzít nemohl.¹⁹³

Samotné protesty tak ve výsledku přinesly spíše nové strany a tváře, než zásadní změnu ve výsledcích voleb. Benjamin Netanjahu si mohl po volbách vybrat, s kým vytvoří koalici, protože jeho tradiční koaliční partneři, započteme-li náboženské strany, měli dostatek křesel pro vytvoření koalice. Masivní sociální protesty však nebylo možné zcela ignorovat. Tak vznikla koalice *Likud/Jisrael*

¹⁹² Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

¹⁹³ In entering Israeli politics, Yair Lapid eyes force of socioeconomic protests. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.1.2012

Bejtenu, Ješ Atid, HaBajit HaJehudi a Ha-Tnu'a.¹⁹⁴ Je však třeba říci, že ze strany Benjamina Netanjahua byla volba této koalice zřejmě čistě pragmatická. Zprvė Benjamin Netanjahu vyhověl veřejnému mínění a za druhé mohlo straně Likud vyhovovat, že se dočasně odstřihla od svých tradičních partnerů z náboženských stran.

4.4 Kulanu

Že vládní koalice, která vznikla po volbách v roce 2013 je „sňatkem z rozumu“ nepříliš si blízkých stran se ukázala zanedlouho. V roce 2014 odvolal premiér Netanjahu z ministerských pozic předsedkyni strany *Ha-Tnu'a* Tzipi Livni a předsedu strany *Ješ Atid* Yaira Lapida s tím, že chce vytvořit novou stabilní vládu s náboženskými stranami. „*V této vládě je mnohem těžší udělat vše pro zajištění bezpečnosti a blahobytu občanů Izraele. Tato vláda byla od začátku nestabilní. To proto, že moje strana, Likud, nedostala dost hlasů. Takže od prvního okamžiku docházelo v koalici k napětí*“¹⁹⁵, řekl Netanjahu na tiskové konferenci. Důvodem odvolání byla neutuchající vzájemná kritika a ve výsledku nulová akceschopnost vlády. Reakcí bylo nejprve odstoupení dalších čtyř ministrů za stranu *Ha-Tnu'a* a následovaly předčasné volby, do kterých vstoupila další nová strana, *Kulanu (My všichni)*.

Strana *Kulanu* je dalším „produktem“ občanských protestů roku 2011. Ačkoli vznikla až tři roky po těchto protestech a dokonce mezitím proběhly jedny parlamentní volby, dokázala zaujmout voliče svým programem odkazujícím k problémům, které stály u vzniku sociálního hnutí před několika lety. Strana se zaměřila především na ekonomické rovnostářství, regulaci cen a práva spotřebitelů, ovšem bez současného zavádění socialistických přílepků typických pro levicové strany.¹⁹⁶ Kachlonovi se podařilo získat množství dalších

¹⁹⁴ Israel's Knesset approves new government. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 18.3.2013

¹⁹⁵ Netanyahu fires Lapid and Livni, moving Israel closer to early elections. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 2.12.2014

¹⁹⁶ Israel's election: It's the economy, stupid. *Jewish Journal* [online]. Los Angeles: Jewish Journal, 2015, 16.3.2015

atraktivních jmen na kandidátku jeho nové strany. Například bývalého vyslance ve Washingtonu Michaela Orena. „*Předseda [izraelské] vlády přednesl v [americkém] Kongresu řeč o existenciální hrozbě iránské jaderné zbraně, ale průzkumy ukazují, že v Izraeli vidíme mnohem větší existenční hrozby v hospodářských a sociálních ohroženích této země.*“¹⁹⁷

Stranu založil Moshe Kachlon, původně člen strany *Likud* a dokonce ministr za tuto stranu. Jako ministr se stal oblíbeným poté, co se mu podařilo nastolit podmínky, kterými zavedl konkurenční prostředí na trh mobilních telefonních služeb. Jako ministr pokračoval Moshe Kachlon v boji proti monopolu bank, které se snažil přimět ke snížení poplatků. Poprvé byl Kachlon zvolen poslancem v roce 2003 a v roce 2009 se stal ministrem sociální péče a služeb. Kachlon stranu prezentoval jako středovou, jen velmi mírně pravicově zaměřenou. Ovšem s důrazem na sociální postavení střední vrstvy. Stejně tak byl ochoten k územním ústupkům ve prospěch Palestinců, pokud by přispěly k mírovému řešení konfliktu. V roce 2012 Moshe Kachlon oznámil, že v následujících volbách v roce 2013 nebude kandidovat za *Likud* ani jinou stranu, čímž mnohé zklamal. Nyní se tedy vrátil s vlastní novou stranou.¹⁹⁸ Té pak předvolební průzkumy přisuzovaly možný zisk až 10 křesel v předčasných volbách do Knesetu v roce 2015.¹⁹⁹

4.5 Osobnosti protestního hnutí jako volební kandidáti v roce 2015

Ve volbách v roce 2015 kandidovalo několik osobností, které se zapsaly jako symboly sociálních protestů z roku 2011. Stejně jako by se mohlo zdát, že Moshe Kachlon založil svou stranu pozdě na to, aby mohl těžit z událostí roku 2011, tak i tito kandidáti mohli vypadat, že se snaží o zvolení příliš pozdě. Přesto se Stav Shaffir, která stála po boku Daphne Leef, podařilo prorazit v primárkách

¹⁹⁷ Israel's election: It's the economy, stupid. *Jewish Journal* [online]. Los Angeles: Jewish Journal, 2015, 16.3.2015

¹⁹⁸ Ex-Likud minister Kahlon to call his new party Kulanu. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 10.12.2014

¹⁹⁹ Israeli left resurgent as campaign rhetoric escalates ahead of March elections. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 26.1.2015

Strany práce a ve volbách roku 2013 se stala nejmladší zvolenou členkou Knesetu v historii. Do politiky přinesla zcela nový pohled na sociální otázky a mírový proces s Palestinci. Vnímá je jako propojené problémy, které je třeba řešit společně v rámci národního dialogu. Stejně jako Stav Shaffir se členem Knesetu za *Stranu práce* stal Manuel Trajtenberg, jenž vedl komisi, která se zabývala příčinami a možnými řešeními sociálních nepokojů.²⁰⁰ Den před volbami poskytl rozhovor časopisu *Jewish Journal*, ve kterém se vymezil proti *Likudu* a jeho předsedovi a jako profesor ekonomie telavivské univerzity se vyjádřil k hospodářské situaci země. *„Je jasné, že bychom měli změnit kurz. Mám velmi silný pocit, že země v mnoha směrech uvízla, a to jak po socio-ekonomické stránce, tak z hlediska politické diplomacie. Takže cítím, že pokud mám možnost udělat něco pro změnu, měl bych to udělat. Vláda by měla opět převzít odpovědnost za sociální služby. Netanjahuova éra byla charakterizována neustálým poklesem zapojení vlády do poskytování služeb. Liberalizační ekonomická filozofie, která byla v devadesátých letech dobrá, zašla příliš daleko a to, co vidíme, je snížení zdrojů pro vzdělání a zdraví a rostoucí chudobu. Skutečností je, že "Start-Up Nation" se děje pouze ve špičkových technologiích a většina ekonomiky se nezapojuje - proto musíme přinést inovace do dalších sektorů ekonomiky včetně služeb.“*²⁰¹

4.6 Volby do Knesetu v roce 2015

Dalo by se říci, že jediným překvapením voleb do Knesetu v roce 2015 byla volební účast. Dosáhla 72,3% hlasů a jednalo se o největší volební účast od roku 1999.²⁰² Hlasy pravicových voličů se opět přelévaly mezi tradičními pravicovými stranami. *Likud* a *Jisrael Bejtenu* na rozdíl od roku 2013 kandidovaly opět samostatně a získaly třicet a šest hlasů. *HaBajit HaJehudi* získala naopak jen osm hlasů. Ale tyto tři strany ve výsledku měly skoro stejný počet křesel jako

²⁰⁰ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

²⁰¹ Israel's election: It's the economy, stupid. *Jewish Journal* [online]. Los Angeles: Jewish Journal, 16.3.2015

²⁰² Final election results keep Netanyahu far ahead of challengers. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 19.3.2015

v roce 2013 a získaly jedno křeslo navíc.²⁰³ V rámci levicových stran došlo na společnou kandidaturu *Strany práce a Ha-Tnu'y* bývalé členky *Likudu* Tzipi Livni. Koalice pod názvem *Machane Cioni (Sionistický tábor)* skončila druhá se 24 křesly v novém Knessetu. Strana *Kulanu* Moše Kachlona, která vstoupila do voleb poprvé, získala 10 křesel a *Ješ Atid* 11. Ačkoli se tyto dvě strany profilují jako středové a *Kulanu* dokonce mírně pravicová, mnoho jejich myšlenek je svým sociálním obsahem spíše levicových. *Kulanu* tak svým vstupem na politickou scénu potvrdila úděl nové strany v této části politického spektra – štěpit dále blok středolevých stran. V tomto případě si ale své voliče přetáhla především od první strany vzniklé na základě sociálních protestů – od *Ješ Atid*. Ta získala v roce 2013 19 křesel, nyní 11 a *Kulanu* 10.²⁰⁴ (Od roku 2016 *Ješ Atid* opět nabírá významně na síle, aniž by ovšem zásadně ztrácela *Kulanu*.²⁰⁵) Zároveň to ovšem znamená, že středové strany vystavené na událostech a požadavcích sociálních protestů z roku 2011 získaly celkem 21 křesel a stávají se pomalu nezbytnou součástí každé koalice. „Výsledek těchto stran ukazuje vážnost s jakou izraelští voliči zvažují společensko-ekonomické problémy, které *Kulanu* a *Ješ Atid* učinily těžištěm svých kampaní. Izraelské volby již nejsou jen o bezpečnosti, a to zejména v době, kdy jen málo Izraelců vidí životaschopný způsob, jak překonat problém s Palestinci a hrozby, které přinášejí nepokoje v arabském světě.“²⁰⁶

Volby vyhrál *Likud* a prezident Reuven Rivlin pověřil Benjamina Netanjahua sestavením vlády. Tu sestavil za pomoci náboženských stran *Šas* a *Sjednocený Judaismus Tóry, HaBajit HaJehudi* a nové středové strany *Kulanu*.²⁰⁷ 14. května 2015 získala koaliční vláda důvěru.²⁰⁸ Přitom sestavování vlády je stále složitější – ačkoli *Likud* je více méně stále stejně silný, jeho možní

²⁰³ Twentieth Knesset. *Knesset* [online]. Jeruzalém: Knesset, 17.3.2015

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

²⁰⁶ 5 takeaways from the Israeli election. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.3.2015

²⁰⁷ Netanyahu's concession to key party could push coalition over the top. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 6.5.2015

²⁰⁸ New Israeli government ministers approved and sworn in. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 14.5.2015

koaliční partneři jsou čím dál menší, protože politická scéna se čím dál více fragmentuje a jediná větší strana je pro *Likud* přirozenou opozicí. Nabídku předsedy *Strany práce* Isaaca Herzoga na vládu národní jednoty a rotaci premiérů Benjamin Netanjahu odmítl.

4.7 Shrnutí aktuálního stavu vládní koalice

Tato koalice dosud, tj. více než tři roky, funguje a vybranou činnost Moshe Kachlona jako ministra financí v této vládě, z hlediska snahy o řešení sociálních problémů, jsem popsal výše. Zdá se, že Kachlon sám vycházející z *Likudu* ví poněkud lépe, jak se pohybovat v prostředí vysoké politiky, než novinář a televizní redaktor Yair Lapid, který navíc působil v mnohem méně sourodé koalici, než jen tato. Kachlonovy myšlenky nachází odezvu i u dalších členů koalice, třeba u Šasu, který se také snaží prosadit sociální výhody, i když primárně pro příslušníky sefardské komunity.

Je dost možné, že koalice, ve které spolu sedí Benjamin Netanjahu a Moshe Kachlon je v tuto chvíli to nejlepší, co z hlediska bezpečnosti země a řešení sociálních problémů může izraelská politická scéna nabídnout. (Méně vhodná je ovšem pro řešení izraelsko-palestinského konfliktu.) Benjamin Netanjahu se ukázal jako nadmíru schopný, pokud má čelit bezpečnostním otázkám, na druhou stranu v oblasti socioekonomických problémů je v Izraeli vnímán přesně opačně. Možná proto uvítal v koalici bývalého spolustraníka Kachlona, kterému je socioekonomická oblast zjevně bližší. Navíc Kachlon svou popularitu v boji proti telefonnímu a posléze bankovnímu monopolu získal ještě jako člen *Likudu*. Možná jsme svědky zajímavé koexistence na izraelské politické scéně, která sama je ovšem nevyzpytatelná. Ať už ovšem tato koalice skončí jakkoli, můžeme s největší pravděpodobností očekávat, že strana, která staví svou agendu na řešení sociálních problémů střední třídy, se objeví i v příští vládě.

4.8 Další perspektiva „socioekonomických stran“

Ačkoli volby do Knesetu, alespoň ty řádné, budou teprve v příštím roce (2019) není pochyb o tom, že ekonomické obtíže obyvatel budou jedním z hlavních témat. Navíc dlouhodobě nevnímají Izraelci jako svůj hlavní problém bezpečnost a konflikt s Palestinci, ale právě otázku životních podmínek.²⁰⁹ A aktuálně volební průzkumy přisuzují stranám *Kulanu* a *Ješ Atid* dohromady téměř třicet křesel, i když zjevně především na úkor tradiční *Strany práce*.²¹⁰

5. ZÁVĚR

Sociální protesty v Izraeli, které tuto zemi postihly v roce 2011, bychom mohli nazvat jedním slovem - „změna“. Protesty odhalily, že země prošla zásadní změnou, jejíž bolestné důsledky tepaly pod povrchem každodenního života a čekaly na odvážnější jedince, kteří by dali najevo svůj nesouhlas s touto proměnou jejich země. A protesty přinesly do izraelské společnosti a politiky změnu, když se téma propadu životní úrovně a nedostatků v sociálních službách dostalo na první místo mezi problémy, které tíží izraelské občany, a nahradily tak, alespoň dočasně, do té doby neotřesitelné první místo patřící bezpečnostním otázkám.

Hlavní příčinou takřka všech problémů byl neadekvátní přístup státu a vlády k řešení četných závažných hospodářských a společenských problémů. Od osmdesátých let se stát vyrovnával s hospodářskou krizí prostřednictvím liberalizace hospodářství. Udržování makroekonomických ukazatelů v požadovaných číselných intervalech se stalo jedinou sledovanou veličinou, neboť strach z opakování situace, kdy v osmdesátých letech zemi trápila vysoká inflace, v podstatě definoval nastavení ekonomického systému v zemi. A protože liberalizace přinesla hospodářství úspěchy, pokračovalo se v ní i nadále v dalších

²⁰⁹ Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016

²¹⁰ Jewish Home Tops Labor In Latest Poll. *Arutz Sheva* 7 [online]. Beit El: *Arutz Sheva*, 16.4.2018

a dalších odvětvích včetně oblastí sociálních služeb jakým bylo zdravotnictví. Liberalizace však přinesla i četné negativní dopady typické pro volnou tržní ekonomiku. Stát ztratil o oblasti, do kterých již nemusel investovat a nemusel je ani spravovat, zájem, což ve výsledku vedlo k absolutnímu výpadku státní kontroly a regulace. Jejím důsledkem bylo zvyšování cen, pokles úrovně poskytovaných služeb a životní úrovně. Dalším efektem pak bylo zvětšování rozdílu v životní úrovni jednotlivých tříd obyvatel, kdy bohatí bohatli a chudí chudli. Samotné vlády vnímaly nadále jako svojí hlavní agendu péči o bezpečnost Izraele, přičemž za pravicových vlád tato orientace ještě sílila. Výsledkem bylo, že stát prakticky ignoroval udržování sociální stability a životní úrovně.

Ačkoli se mohlo zdát, že se životní úrovně většiny obyvatel je vše v pořádku, pod povrchem tomu tak nebylo a nespokojení občané jen čekali na příležitost, aby mohli vyjádřit svou zvyšující se nespokojenost. Taková situace nastala v roce 2011 a výsledkem byly protesty, jaké Izrael zažil naposledy během izraelsko-palestinských mírových jednání. Někteří politici byli možná opravdu překvapeni, protože nárůst nespokojenosti byl okamžitý, široce sdílený a hlavně zcela nečekaný. Hnutí chyběli političtí vůdci, což nutilo politické strany napříč spektrem, aby se protesty zabývaly. Osočování z levičáctví či pravičáctví zde nemělo žádný význam a politická příslušnost žádnou hodnotu.

Lidé chtěli řešení svých existenčních potíží – okamžité a efektivní. Nakonec samozřejmě tak rychlé nebylo, ale našli se jedinci, kteří stejně jako občané, kteří stáli na počátku protestů, zkusili něco změnit. Populární moderátor nebo oblíbený politik, který již z politiky odešel, založili postupně každý svou stranu, jejichž cílem bylo pomoci izraelské společnosti a především střední vrstvě, která se potácela na pokraji živoření. Nemůžeme samozřejmě tvrdit, že se jim to povedlo jako mávnutím kouzelného proutku a i na výsledky již hotové práce si ještě budeme muset počkat, než je budeme moci efektivně zhodnotit. Ale vidíme, že politici, kteří se snaží situaci změnit své místo na izraelské politické scéně našli a prosadili se přesto, že neprezentovali jako hlavní

agendu své strany bezpečnost. Na druhou stranu doufejme, že se podaří hospodářskou situaci v zemi stabilizovat natolik, aby se snaha o mírové ukončení konfliktu s Palestinci mohla opět dostat do středu pozornosti a i ona konečně našla své řešení. I když samotné nejsilnější protesty trvaly jen jedno léto, nelze problém snižující se životní úrovně v Izraeli považovat za uzavřený. Tento problém se bezesporu stal novou základní součástí agendy každé politické strany, kterou bude každá strana prezentovat stejně, jako to dosud činila u bezpečnostních otázek země. Zda a jak se nakonec Izrael s touto situací vyrovná, si ovšem ještě budeme muset počkat.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Knižní zdroje

ČEJKA, Marek. *Judaismus a politika v Izraeli*. Vyd. 3., rozš. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2009. 252 s. ISBN 9788087029398.

KRUPP, Michael. *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948-2013)*. Praha: Vyšehrad, 2013. Moderní dějiny (Vyšehrad). 208 s. ISBN 978-80-7429-295-8.

6.2 Elektronické zdroje

3064 shekel - This is how much the average Charedi family will lose under the new government. *The Jewish Worker* [online]. Jeruzalém: The Jewish Worker, 12.3.2013 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://jewishworker.blogspot.cz/2013/03/3064-shekel-that-is-how-much-average.html>

5 takeaways from the Israeli election. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 2015, 17.3.2015 [cit. 2018-04-24].

Dostupné z: <https://www.jta.org/2015/03/17/news-opinion/israel-middle-east/5-notable-outcomes-in-israels-elections>

5771 Year in Review. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 22.12.2011 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/09/22/life-religion/features/5771-year-in-review>

73% Israeli Jews support the use of public transportation on Shabbat. *Hiddush: For religious Freedom and Equality* [online]. Jeruzalém: Hiddush - Freedom of Religion for Israel, 9.8.2017 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://hiddush.org/popPrint.aspx?aid=18131>

A big climax to Israel's summer of protest, but what comes next is uncertain. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 6.9.2011 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/09/06/news-opinion/israel-middle-east/a-big-climax-to-israels-summer-of-protest-but-what-comes-next-is-uncertain>

After doctors' strike, Israelis take stock of health care system's woes. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.10.2014 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/09/18/news-opinion/israel-middle-east/after-doctors-strike-israelis-take-stock-of-health-care-systems-woes>

As Israelis Turn Their Backs on Home Ownership, Rents Soar. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 6.1.2010 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/1.5082474>

Average Monthly Income in Israel. *Anglo-List.com* [online]. Haifa: Anglo-List.com, 13.6.2017 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.anglo-list.com/general-3/financial-planning/average-income-in-israel>

Boycott spurs Tnuva to drop cottage cheese prices. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 29.6.2011 [cit. 2018-03-

19]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/06/29/news-opinion/israel-middle-east/boycott-spurs-tnuva-to-drop-cottage-cheese-prices>

BRAND, Gilad. The Cost of Living in Israel: An International Comparison and Historical Perspective. In: *State of the Nation Report 2015* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 25.12.2015, 1 - 35 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://taubcenter.org.il/wp-content/files_mf/thecostoflivinginisraelenglish.pdf

Bulid Smaller Apartments, Fines For Empty Homes. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Business/Globes/Build-smaller-apartments-fines-for-empty-homes>

Cabinet Approves Free Dental Care for Children up to Age Ten . Prime Minister's Office [online]. Jeruzalém: Prime Minister's Office, 26.6.2011 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <http://www.pmo.gov.il/English/MediaCenter/Spokesman/Pages/spokeshen260611.aspx>

Cabinet to Approve Trajtenberg Committee Benefits. *Prime Minister's Office* [online]. Jeruzalém: Prime Minister's Office, 29.10.2011 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <http://www.pmo.gov.il/English/MediaCenter/Spokesman/Pages/spoketra291011.aspx>

Composition of Government Team to Meet with Protesters Set. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 8.8.2011 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Breaking-News/Composition-of-government-team-to-meet-with-protesters-set>

Computed tomography (CT) scanners. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z:

<https://data.oecd.org/healtheqt/computed-tomography-ct-scanners.htm#indicator-chart>

Construction - Peace Now. *Peace Now* [online]. Tel Aviv: Peace Now, 15.4.2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://peacenow.org.il/en/settlements-watch/settlements-data/construction>

Controversy grows in Israel over extension of Tal Law granting haredim army exemptions. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 31.1.2012 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/01/31/news-opinion/israel-middle-east/controversy-grows-in-israel-over-extension-of-tal-law-granting-haredim-army-exemptions>

CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2017. *Transparency International* [online]. Berlín: Transparency International, 2018, 21.2.2018 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017

Cottage cheese becomes symbol of Israeli frustration with rising food prices. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.6.2011 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/06/20/news-opinion/israel-middle-east/cottage-cheese-becomes-symbol-of-israeli-frustration-with-rising-food-prices>

Cottage Cheese Sales Plummet as Israeli Consumers Revolt Over Price. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 19.6.2011 [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/1.5022654>

Dairy mammoth Tnuva to pay NIS 25 million for price fixing — report. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 22.10.2017 [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/dairy-mammoth-tnuva-to-pay-nis-25-million-for-price-fixing-report/>

Daphni Leef: How a woman in a tent became Israel's top story. *The Jewish Chronicle* [online]. Londýn: The Jewish Chronicle, 4.8.2011 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.thejc.com/lifestyle/features/daphni-leef-how-a-woman-in-a-tent-became-israel-s-top-story-1.26043>

Daphni Leef: I'm Not a Leftist. *Arutz Sheva 7* [online]. Beit El: *Arutz Sheva*, 7.9.2011 [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/147624>

Ehud Olmert requests presidential pardon on bribery conviction. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 2018, 9.4.2018 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2018/04/09/news-opinion/ehud-olmert-requests-presidential-pardon-bribery-conviction>

Eighteenth Knesset. *Knesset* [online]. Jeruzalém: Knesset, 10.2.2009 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: http://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res18.htm

Ex-Likud minister Kahlon to call his new party Kulanu. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 10.12.2014 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.timesofisrael.com/ex-likud-minister-kahlon-to-call-his-new-party-kulanu/>

Final election results keep Netanyahu far ahead of challengers. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 19.3.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2015/03/19/news-opinion/israel-middle-east/final-election-results-keep-netanyahu-far-ahead-of-challengers>

Finance minister unveils new tax breaks, benefits for working families. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 18.4.2017 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/finance-minister-unveils-new-tax-breaks-benefits-for-working-families/>

Five Years After the Huge Social Justice Protests, What Has Changed?. *The Tower* [online]. Washington: The Israel Project, 1.7.2016 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.thetower.org/article/five-years-after-the-huge-israeli-social-justice-protests-what-has-changed/>

Food for thought: rising prices in Israel's food industry. *Taub Center for Social Policy Studies in Israel* [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 28.2.2016 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://taubcenter.org.il/food-for-thought/>

Food prices in Israel 25% higher than in Europe. *Times of Israel* [online]. Jeruzalém: Times of Israel, 8.1.2014 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/food-prices-in-israel-25-higher-than-in-europe/>

Free Dental Care Services For Children Expanded. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 8.1.2017 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Business-and-Innovation/Health-and-Science/Free-dental-care-services-for-children-expanded-477832>

General Government Debt. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/gga/general-government-debt.htm>

GORODESS, Talia. *The People Demand Social Justice: How the Israeli Social Protests Ignored the Palestinian Issue, and the Road Ahead*. [online]. Londýn: International Centre for the Study of Radicalisation, 2013 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: http://icsr.info/wp-content/uploads/2013/09/Atkin-Paper-Series_Talia-Gorodess.pdf

Government Social-Change Taskforce Presented to PM. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 9.8.2011 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Government-social-change-taskforce-presented-to-PM>

Gross domestic product (GDP). *OECD: Data* [online]. Paříž: OECD, 2018, 31.3.2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>

GRUBER, Noam. The Israeli Housing Market: Approaching a Turnaround. In: *Shoresh Research Paper* [online]. Shoresh: SHORESH Institution for Socioeconomic Research, 2016, 1 - 20 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://shoresh.institute/research-paper-eng-Gruber-16-11-housing.pdf>

Health Ministry Critical Of Trajtenberg 'Inadequate' Offers. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 27.9.2011 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Health-and-Science/Health-Ministry-critical-of-Trajtenberg-inadequate-offers>

Hospital beds. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/healthqt/hospital-beds.htm#indicator-chart>

Housing in Israel - Findings from the 2014 Household Expenditure Survey, 2014. *Central Bureau of Statistics* [online]. Jeruzalém: Central Bureau of Statistics, 18.11.2015 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201515313

Housing Starts - Total. *Bank of Israel* [online]. Jeruzalém: Bank of Israel, 31.12.2017 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: http://www.boi.org.il/en/DataAndStatistics/Pages/seriesgraph.aspx?SeriesCode=SFL_MADAD.M_SA&DateStart=01/01/1995&DateEnd=31/12/2017&Level=5&Sid=5

How much do the settlements really cost?. *Globes: Israeli's Business Arena* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 10.1.2017 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.globes.co.il/en/article-how-much-do-the-settlements-really-cost-1001171248>

CHERNIKOVSKY, Dov. Israel's Healthcare System. In: State of the Nation Report 2010 [online]. Jeruzalém: Taub Center for Social Policy Studies in Israel, 2.10.2011, 338 - 396 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://taubcenter.org.il/wp-content/files_mf/israelshealthcaresystem38.pdf

Chinese state company buys controlling stake in Tnuva. *Times of Israel* [online]. Jeruzalém: Times of Israel, 2014, 22.5.2014 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/chinese-state-company-buys-controlling-stake-in-tnuva/>

In entering Israeli politics, Yair Lapid eyes force of socioeconomic protests. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.1.2012 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/01/17/news-opinion/israel-middle-east/in-entering-israeli-politics-yair-lapid-eyes-force-of-socioeconomic-protests>

Israel Has No Housing Bubble, It Has Expensive Housing. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 1.11.2012 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/david-s-harp-no-bubble-just-pricey-housing-1.5195775>

Israel's election: It's the economy, stupid. *Jewish Journal* [online]. Los Angeles: Jewish Journal, 2015, 16.3.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://jewishjournal.com/news/israel/164806/>

Israel's Knesset approves new government. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 18.3.2013 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2013/03/18/news-opinion/israel-middle-east/israels-knesset-approves-new-government>

Israel's Mobile Carriers Cut Cellphone Prices After Finance Minister Repeals Tax. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 20.7.2017 [cit. 2018-04-24].

Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/carriers-cut-cellphone-prices-as-tax-is-repealed-1.5463458>

Israeli left resurgent as campaign rhetoric escalates ahead of March elections. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 26.1.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2015/01/26/news-opinion/politics/israeli-left-resurgent-as-campaign-rhetoric-escalates-ahead-of-march-elections>

Israeli public transport and water prices to fall 17%. *Globes* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 27.12.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.globes.co.il/en/article-israeli-public-transport-and-water-prices-to-fall-17-10010913461.5195775>

Israeli protester who set himself on fire dies. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 20.7.2012 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/07/20/news-opinion/israel-middle-east/israeli-protester-who-set-himself-on-fire-dies>

Israel ranks high as a medical tourism destination. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 20.10.2014 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/israel-ranks-as-a-top-medical-tourism-destination/>

Jerusalem-Tel Aviv High-speed Rail Opening To Be Delayed Six Months. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 21.2.2018 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Israel-News/Jerusalem-Tel-Aviv-high-speed-rail-opening-to-be-delayed-six-months-543226>

Jewish Home Tops Labor In Latest Poll. *Arutz Sheva 7* [online]. Beit El: *Arutz Sheva*, 16.4.2018 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/244488>

Journalist Lapid formally launches political bid, pledging support for middle class. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 29.4.2012 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/yair-lapid-files-paperwork-for-new-yesh-atid-party/>

Just how expensive is it to live in Israel?. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.8.2011 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/08/16/news-opinion/israel-middle-east/just-how-expensive-is-it-to-live-in-israel>

KADIMA: Trajtenberg Recommendations Are A Disappointment. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Breaking-News/Kadima-Trajtenberg-recommendations-are-a-disappointment>

Kadima Party votes to quit Israeli gov't. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 17.7.2012 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/07/17/news-opinion/israel-middle-east/kadima-party-votes-to-quit-israeli-govt>

Kahlon signs order abolishing selected customs duties. *Globes* [online]. Rišon Le-Cion: Globes, 22.1.2018 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.globes.co.il/en/article-kahlon-signs-order-abolishing-selected-customs-duties-1001220599>

Kahlon the mobile phone reformer front-runner for finance minister. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 20.3.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4638653,00.html>

Masses show up for biggest protest in Israel's history. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 3.9.2011 [cit. 2018-04-

15]. Dostupné z: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4117312,00.html>

Netanyahu fires Lapid and Livni, moving Israel closer to early elections. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 2.12.2014 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2014/12/02/news-opinion/politics/netanyahu-fires-lapid-and-livni-moving-israel-closer-to-early-elections-1>

Netanyahu orders probe into case of demonstrator who set himself alight. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 15.7.2012 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/07/15/news-opinion/israel-middle-east/netanyahu-orders-probe-into-case-of-demonstrator-who-set-himself-alight>

Netanyahu responds to housing protests. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 24.7.2011 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/07/24/news-opinion/israel-middle-east/netanyahu-responds-to-housing-protests>

Netanyahu Vows To Lower Prices With More Competition. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 2011, 19.9.2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/National-News/Netanyahu-vows-to-lower-prices-with-more-competition>

Netanyahu's concession to key party could push coalition over the top. *Jewish Telegraphic Agency*[online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 6.5.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2015/05/06/news-opinion/israel-middle-east/clock-on-netanyahu-negotiations-for-new-government-ticking-down>

New Israeli government ministers approved and sworn in. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 14.5.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2015/05/14/news->

opinion/israel-middle-east/new-israeli-government-ministers-approved-and-sworn-in

Nineteenth Knesset. *Knesset* [online]. Jeruzalém: Knesset, 22.1.2013 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: http://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res19.htm

OECD Better Life Index: Israel. *OECD Better Life Index* [online]. Paříž: OECD, 30.1.2018 [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/israel/>

OECD Data Population. *OECD* [online]. Paříž: OECD, 13.3.2018 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/pop/population.htm>

Op-Ed: Israel-China romance is based on ancient values. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 30.9.2015 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2015/09/30/news-opinion/politics/op-ed-israel-china-romance-is-based-on-ancient-values>

Opinion: Tel Aviv Light Rail Already Has a Station in Stupidville. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 2.6.2017 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-tel-aviv-light-rail-already-has-a-station-in-stupidville-1.5479626>

Opinion: The High Cost of Housing in Israel Is Part of a Political Master Plan. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 5.2.2017 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-the-high-cost-of-housing-is-part-of-a-political-master-plan-1.5494563>

Panel set up to review demands following mass Israeli protest. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 7.8.2011 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/08/07/news-opinion/israel-middle-east/panel-set-up-to-review-demands-following-mass-israeli-protest>

PM Appoints Team To Meet Protests Leaders, Draw Up Plan. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 8.8.2011 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/PM-appoints-team-to-meet-protest-leaders-draw-up-plan>

Police question Benjamin Netanyahu over third corruption case. *The Guardian* [online]. Londýn: The Guardian, 2018, 2.3.2018 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/02/police-question-benjamin-netanyahu-over-third-corruption-case>

Polls predict 6 to 7 seats for Tzipi Livni's new party. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 30.11.2012 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/11/30/news-opinion/israel-middle-east/polls-predict-6-to-7-seats-for-tzipi-livni-new-party>

Population - Peace Now. *Peace Now* [online]. Tel Aviv: Peace Now, 15.4.2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://peacenow.org.il/en/settlements-watch/settlements-data/population>

Prices of Dwellings. *Central Bureau of Statistics* [online]. Jeruzalém: The Central Bureau of Statistics, 2018, 15.3.2018 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: http://cbs.gov.il/www/price_new/a6_1_e.pdf

Protesters torch National Insurance Institute branch. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 16.7.2012 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/07/16/news-opinion/israel-middle-east/protesters-torch-national-insurance-institute-branch>

Reform movement backing Israeli protests. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 8.8.2011 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2011/08/08/news-opinion/united-states/reform-movement-backing-israeli-protests>

Social protest rallies held in Tel Aviv, Jerusalem. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 13.5.2012 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/05/13/news-opinion/israel-middle-east/social-protest-rallies-held-in-tel-aviv-jerusalem>

Statistics on Settlements and Settler Population. *B'tselem* [online]. Jeruzalém: B'tselem, 15.4.2018 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.btselem.org/settlements/statistics>

Steinitz Praises Trajtenberg C'tee Recommendations To Gov't. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 27.9.2011 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Breaking-News/Steinitz-praises-Trajtenberg-Ctee-recommendations-to-govt>

Students to PM: Don't Adopt Trajtenberg Recommendations. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 1.10.2011 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Breaking-News/Students-to-PM-Dont-adopt-Trajtenberg-recommendations>

Study: Homes Too Expensive for 70% of Israelis. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 29.5.2011 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/1.5017379>

Tel Aviv Rents Have Never Been So Costly. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 24.8.2009 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/1.5093859>

Tens of Thousands March in Tel Aviv to Protest Housing Shortage, High Rent Prices. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 23.7.2011 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/1.5033490>

The cost of living in Israel: It's as bad as you thought. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 19.1.2016 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4754743,00.html>

The Immigrants Fueling the Population Growth of West Bank Settlements. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 7.6.2017 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/immigrants-fuel-population-growth-of-west-bank-settlements-1.5480936>

The Israeli People Demanded Social Justice in 2011. What Did They Get?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 12.7.2016 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/israel-demanded-social-justice-in-2011-what-did-it-get-1.5408787>

The number of Haredi yeshiva students has fallen for the past 5 years. *Hiddush: For religious Freedom and Equality* [online]. Jeruzalém: Hiddush - Freedom of Religion for Israel, 20.6.2016 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: http://hiddush.org/article-16920-0-The_number_of_Haredi_yeshiva_students_has_fallen_for_the_past_5_years.aspx

The Rise and Rise of Israeli Apartment Prices. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 28.9.2015 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/.premium-the-rise-and-rise-of-israeli-home-prices-1.5402722>

Thousands gather in Tel Aviv, hundreds in Jerusalem to protest government corruption. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 24.12.2017 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2017/12/24/news-opinion/israel-middle-east/thousands-gather-in-tel-aviv-hundreds-in-jerusalem-to-protest-government-corruption>

Thousands of Israelis demonstrate for social justice. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 3.6.2012 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/06/03/news-opinion/israel-middle-east/thousands-of-israelis-demonstrate-for-social-justice>

Thousands rally for peace in Tel Aviv amid renewed US efforts. *The Times of Israel* [online]. Jeruzalém: The Times of Israel, 27.5.2017 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.timesofisrael.com/thousands-rally-for-peace-in-tel-aviv-amid-renewed-us-efforts/>

TOP IDF SOURCE: Army Will Collapse If Budget Cut. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Defense/Top-IDF-source-Army-will-collapse-if-budget-cut>

TRAJTENBERG: NIS 60 Billion Allocated for Social Justice. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 26.9.2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/National-News/Trajtenberg-NIS-60-billion-allocated-for-social-justice>

Trajtenberg Committee submits report. *Ynetnews.com* [online]. Tel Aviv: Ynetnews.com, 26.9.2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4128143,00.html>

Trajtenberg Hails Socioeconomic C'tee's Social Sensitivity. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 10.8.2011 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Trajtenberg-hails-socioeconomic-ctees-social-sensitivity>

Transportation Minister Visits Rothschild , Praises Protests. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 9.8.2011 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/National-News/Transportation-Minister-visits-Rothschild-praises-protest>

Twentieth Knesset. *Knesset* [online]. Jeruzalém: Knesset, 17.3.2015 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: http://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res20.htm

Tzipi Livni resigns from Knesset. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 1.5.2012 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/05/01/news-opinion/israel-middle-east/tzipi-livni-resigns-from-knesset>

Tzipi Livni to run in Israeli elections at head of new party. *Jewish Telegraphic Agency* [online]. Jeruzalém: Jewish Telegraphic Agency, 27.11.2012 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.jta.org/2012/11/27/news-opinion/israel-middle-east/tzipi-livni-to-run-in-israeli-elections-at-head-of-new-party>

Why Are Housing Prices in Israel so High?. *The Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém: The Jerusalem Post, 25.7.2016 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Opinion/Why-are-housing-prices-in-Israel-so-high-462347>

Why Are Housing Prices So High in Israel?. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 27.6.2014 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/.premium-why-are-israel-s-apt-prices-so-high-1.5253544>

Why Are Israeli Homes So Expensive? It Starts With High Land and Building Costs. *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz, 9.8.2014 [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/israel-news/business/.premium-why-are-israeli-homes-so-expensive-1.5258638>

7. RESUMÉ

The topic of this diploma thesis is the Israeli social protest of 2011; its course, causes and consequences. During the summer, hundreds of people built up tents in the streets as a protest against the high prices of housing. Demonstrations against high food prices followed. Hundreds of thousands of people demanded social justice, affordable housing and healthcare, available public transport. The Government of Benjamin Netanyahu established the *Trajtenberg Commission* to identify the causes of the protests and to propose solutions to the social problems of Israeli society. The Commission found that the main cause of high prices was the lack of competition, bureaucratic hurdles, and the lack of market control by the state. Some of the commission's proposals were accepted by the government, but only a few were implemented. Social issues and living standards have become a new political issue in Israel. The result was the emergence of new political parties (*Yesh Atid, Kulanu*) that focused on these issues. These parties gained about 18 percent of the votes in the elections. Some of the protest leaders have become members of the *Knesset*. *Kulanu* party chairman Moshe Kahlon is now finance minister. He introduces a number of changes, but the results are still unclear. Whether these parties will remain a permanent part of Israeli politics will show the following elections (2019).